Дубурт
А-90.

НАСЫПБЕК АСАНБАЕВ

ДУДУК

84Кг4

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ КАРАШТУУ
МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ БОЮНЧА УЛУТТУК КОМИССИЯ

Н. Асанбаев

ДУДУК

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-4
А 90

Асанбаев Н.
А 90 Дудук. Б.: 2016. – 64 б.

ISBN 978-9967-468-86-3

Автор бул китебинде кичинекей дудук баланын тагдыры
луу кийинки мезгилдерде коомдо болуп жаткан кылмышкер
терс көрүнүштөрүн чагылдырган.

А 4702300100 – 16

УДК 821.
ББК 84 К

ДУДУК

Түндүн коюу караңгылыгы тарап, жерге жарык түшө баштады. Жарыктын кириши менен уясынан бырп учкан канаттуулар чыркылдап ары-бери учуп, таң менен кошо ырысын издеп жарышка чыгышты. Жаңы чабылган сап-сары аңыздарда үйүр-үйүр жылкылар, агытылган аттар, субай уйлар шашпай оттоп, жайылып жүрөт. Бул тегеректе ушул бейкапар оттогон мал-жандыктан башка адамзаты ойгоно элек болчу.

Аңгыча аңыздын четиндеги дөбөнүн бооруна кандайдыр бир машина келип токтоду. Ичинен шартылдай кыймылдаган эки жигит чуркап чыгып, арткы жүк салгычын ачты да, башына кап оролгон бирөөнү сууруп чыгышты.

– Ымтырабай болгула, жерге жарык кирип баратат! – деп зекиди алардан кийин машинадан түшкөн киши тигил экөөнү. Ансыз деле дуңкулдап шашып жүргөн жигиттер каптагы адамды тыбырап туйлаганына карабай дыркырата сүйрөп жөнөштү. Дөбөнүн бир капталы ак тополуу жарча боло турган. Бул айылдын эли кыш куюп, шыбак шыбаганга топуракты ушул дөбөдөн алышчу. Калган жердин топосу кара келип, курулушка жарачу эмес. Натыйжада дөбөнүн бир башы аңырая казылып, ар кай жерине көлкүлдөп суу толуп, кээ бир качанкы казылгандарын бийик өскөн куурай, коко-тикен басып жатат.

Эки жигит жанагы бечараны түз эле ошондой оюктун бирине дыркыратып сүйрөп барышты. Үчүнчүсү болсо алардын артынан эки күрөктү сүйрөп ээрчип келатат.

– Тетигил чуңкурга алып баргыла! – деди ал берки экөөнө жарчанын дал түбүндөгү чуңкурду жаңсай көргөзүп. Тигилер буйрукту кынк этпей аткарышты. Эки колтуктан кармап, дырылдата сүйрөгөн бойдон айтылган чуңкурдун жээгине алып келип, тизелете чөгөрүштү.

– Чеч башындагыны!

Колундагы күрөктөрдү нары жакка таштап, күрмөсүнүн ички

Тырс эткен туюк үн чыкты артынан. Тапанчанын оозуна бура
үн каткыч добушту думуктуруп жутуп койду. Тизелеп оту
шордуунун башы артты көздөй шылк дей түшүп, денеси м
кошо оор барып казылган чуңкурга кирип кетти.

– Ылдамыраак көмүп салгыла! – деди тапанча кармаган к
эки жигитке. – Болгула! Эл тургуча жок бололу бул жерде

Жигиттер жерде жаткан күрөктөрдү ала коюп, чуң
көздөй аңдын боорундагы бош топурактан омуруп киришти
заматта айлананы чаң каптап, бырпырап жатып калды.

– Туй иттики, ушунтип чаңдай берет эми. Силер көмүп к
лечи, мен бара берейин.

Тапанчасын кайра боорына катып, кылган ишине маа
лангандай кыңылдап ырдап, машинаны көздөй басты. Бирок
бул кыңылдаганы көпкө узаган жок. Машинасын айлана б
оттоп чыга келген койлорду көрүп жүрөгү оозуна кептеле ту
«Бул маалда жайытка чыккан кайдагы койлор?!» Ушул
анын жүрөгүн элеп-желеп кылып жиберди. Жанындагы б
өскөн куурайга жашына калып, колуна тийген таш-паш м
тигил экөөнү уруп өзүнө чакырды. Иштин кызуусуна кирип
немелер анын таш ырыгытып, чакырып жатканын бир
барып байкады.

– Токтоткула! Жашынгыла! – деп жаңсады экөөнө. Ти
ишин дароо токтотуп, жанындагы эле чуңкурга кире калы

Койлордун артынан чыга турган койчуну күтүп, эки ж
аландай карап отурду. «Кайда жоголду экен? Буларды к
качып кетпеди болду бекен? Шайтан алгырдыкы, таң атпа
жайып киши келет деп ким ойлоптур». Ичинен кайра-к
сөгүнүп айланасын карай берди.

Мындайда бир дагы күбө калтырууга болбойт. Бир эле а
чыгып калса эртең айыбы ачылып калышы мүмкүн. М
корккону эле ушул.

Эки жагын аңдый карап алдыга жылды. Эңкейип жорго
бойдон машинага жетти. Бирок, ичине отурган жок. Машин

мындан үркүп дүр этти эле, бала селт эте бурулуп буга көзү илинди. Экөөнүн көзү чагылыша түштү бир заматта. Анан кудум бирөө буйрук бергенсип, экөө тең жашынган жерлеринен ыргып турушту. Эми ылдамдабаса болбойт. Дароо колундагы тапанчасын сунду дагы туштай кармап машаасын басып-басып жиберди. Бирок, мынча аралыктан жай убакта да түз тийгизе алчу эмес. А минтип өпкөсү көөп, шашып турганда таамай атуу кинодо гана болоор. Айткандай эле октору кайда кеткени белгисиз жок болду. Бала болсо шарт бурулуп аңгектин наркы тушундагы коктучага кирип кетти. Ого бетер шаштысы кеткен неме күлтүңдөй чуркап артынан түштү. Бирок, денеси оор тартып калган жаны күүлөнгүчө бала бир топ узай түшүптүр. Чимириктей чимирилип бараткан немеге тирүүлөй жетпесине тез эле көзү жетти. Туш келди тизелей калып удаама-удаа ок чыгарды. Бул эми такыр эле айласы кеткен кишинин аракети болчу. Октору таптакыр башка жерлерди чаңдатып гана тим болду.

Акыры аңдын кырына чуркап чыгып тигил экөөнө кыйкырды.

– Нурик чурка! Айылды көздөй кетти. Тезирээк! Өлсөң да калба артынан! А сен, күрөктөрдү алып чоң жолго чык!

Өзү болсо күлтүңдөй чуркап машинасына отурду да дөңдү айланып өткөн топурак жол менен чоң жолду көздөй чаң ызгытып жөнөдү. «Баланы айылга жеткирбей кармаш керек!» Ушул ой мээсинде тынымсыз кайталана берди. Чаңы сапырылган жолду буркурата тебелеп, аңды-дөңдү карабай уруп баратат. Талаа сугарган арыктардан тим эле дөңгөлөктөрү жулунуп кетчүдөй дүңкүлдөп отуруп, бат эле айылды көздөй кеткен чоң шагыл жолго чыкты.

– О, Кудай эми жеткире көр! Эми жеткире көр! – деп ичинен Кудайлап алып, газды өкүртө басып зуулдатып жөнөдү. Бала качып бараткан бир таман жол дөңдөн тик түшкөндүктөн айылды көздөй ылдыйыш экен дагы, дөңдүн артынан айланган чоң жол кыйла эле өр тартып кетет экен. Ошондон улам алдындагысы жакшы күүлөнө албай озондоп өкүрүп баратат. Тигине, эрбеңдеген бала сары талаа менен айылды карай чымылдап баратат. Артында

кыл чайнашкан учур. Чымындай жанын ала качкан бала, күлүктөй кадамы тик сайылган узун бут жана өр тарткан жол күүлөнүп-күүлөнө албай күркүрөп, албууттанып келет машина...

* * *

Бала болуп башына түк чыкканы кыштагы көзүнө мынча ысык көрүнгөн эмес чыгаар. Жаак ылдый салаа-салаа жаш ке аңды-дөңдү карабай чуркап баратты. Шордуу жаралгандан үнү чыкпаган дудук болчу. Болбосо эчак эле айгай салып, жаңырта кыйкырып жөнөсө жанын арачалап калмакка алдь бирөө жарым чыгаар беле. Аттиң десең... Айылдаштары караанына ушунча зар болгон жок эле буга чейин. Тескериси алардан жаа бою качып, жалгыздап басканды каалачу тартканы адам уулунан көңүлү калып, эч бирөөнөн жылуу күтпөй жетилип келаткан. Мына эми бүгүн минтип бир кара зар болуп келатканын карачы. Жан таттуу деген ушул атаганат.

Кыштактын четки тамдарына жетээрине да аз калды. Арт дүпүлдөгөн дабыш болсо уламдан-улам жакындап келатат. үч аттаган жерди ал бир эле аттап келаткансыйт тим эле. Би бурулуп караганга чамасы да келген жок. Аңгыча оң капталынан таш жолдун чаңын бурулдата сапырып келе машинаны көргөндө бечаранын кымындай жүрөгү дагы бир ж солк этип, көзү караңгылай түштү. Бирок, тубаса көк бетті карматып, күүсүнөн жазбай айылын көздөй түп-түз келе бе

Кыштактын эң четки көчөсүнө бурула берээр жерге маш менен чогуу жетти байкуш бала. Алдына күү менен келип ж торой токтогон машинадан жанагы буурул чач киши шып ыргып чыкты. Бирок, бала да туруп калган жок. Дале буру чаңы сапырылып турган машинанын артын карай шарт бур чуу койду. Жанагы адам жакшы эле кол сермеп келип карм эле, ансыз да самсаалап айрылайын деп турган чаар бешмантъ кармаган жери колунда калып, бала колдон суурулган самы

Ушул убакта анын так эле түбүнө дагы бирөөлөр та
чуркап келди. Ал ушунчалык жакын келгендиктен көзү у
ачылып, чакчая түштү. Эгер үнү чыкканда бакырып жиб
да мүмкүн эле. Бирок, үн чыгаруу деген нерсе ага дегеле бу
эмес. Көздөрүн аландаткан бойдон чөптүн тереңине ого
тыгылып отура берди. Жанагы келген неме болсо өзү о
жердин так эле түбүндө турат. Дудуктун көзүнө жанагы та
кармаган киши кайра элестеди. Ал азыр мунун чыгышын
чөптүн түбүндө турат окшойт. Аңгыча нарытан дагы
шашпай басып келди эле тиги биринчи келген дабыш дүңк
бир башкача басып чөптүн артын көздөй кетти. Бала о
байкады бул адамдын дабышы эмес экенин. Биринчиси т
экинчиси уй саап жүргөн аял деп баамдады акыры. Ошонд
жүрөгүнүн лакылдаганы бир аз басаңдап, денесинин тыры
жазылгандай болду. Дагы бир аз отурган соң акырын
чыгарып эки жагын карады. Көрсө уй саар маал болуп, а
анча-мынча эрте турган эркек кишилер пайда болуп кал
Баары бүттү дегенсип тээ чыгыштан жаркылдай чыга келг
тоо башында илинип турат.

Акырын үймөктүн түбүнөн чыгып, короонун арты
көчөнү көздөй басты. Бул айылдын эли короолорду жол жа
зым менен тосмолоп, анан зым торду түптөй жыш тал оту
салышчу. Бала жашынган үйдүн ээси дагы жыш тал отур
экен, ошол талдарды аралап өтүп, башын чыгарып көчөнү к
Жанагы өзүн кууган машина көрүнбөйт. Анда-мында
бүткөн аялдар уйларын көчөгө агыта башташыптыр. А
көрүп бир аз демине дем кошула түштү да, зымдардын ара
этияттык менен өтүп көчөгө чыкты. Бирок, ошондо да к
ортосу менен баса алган жок. Аландап эки жагын каранган
короолорду, тал-теректи түптөп үйүн көздөй жөнөдү. Бир
эсине кароосуз калган койлору келди. Эми атасына ко
эмнеге таштаганын кантип түшүндүрөм деген ой мээси
баштады. Чын эле бул атасы Сатый менен дагы, апасы

Ошондон улам атасы ага тапкычтык менен коңгуроо жасап берип койгон. Баласына эң чоң жардамы ошол болду анын. Ошону менен жаз-күз койдун өтөлүн ушул шыңгырак дудук алчу. Таң атпай баланы ойготуп, колуна бир шише айран, бир тегерек нан карматышчу да, малын алдына салып талаага кетирип ийишчү. Башында кичинекей неме ойноп кетип, же койлорун таштап үйгө эрте келе калып жүрүп бир нече жолу аёосуз токмок жеди. Андайда атасы аны чоң кишини ургандай кызыл камчыга алып сабачу. Эч ким, ал тургай тууп өстүргөн апасы да болушчу эмес. Ошентип жүрүп байкушту кой артынан калбаганга үйрөтүштү. А кийин болсо шыңгырак дудук жерге жарык кире электе туруп, малын короодон чыгарып кеткенге көндү. Апа сөрөйү күндүз кечке жей турган наны менен иче турган айранын жатаарда эле даярдап, бир баштыкка салып босого жакка коюп койор эле. Андан башка уулунун камын көрүү, эс алдыруу, эркелетүү деген анда болчу эмес.

Кыскасы баары ага кулагы кесик кулдай мамиле кылчу. Бир туугандары болсо ал жок бир да жумуш кылчу эмес. Ал тургай кээде бир канча жумушту ага көргөзүп коюп, өздөрү ойноп кетишчү. Же эч нерседен бейкапар жылуу-жумшак үйдө отурушчу. Дудук аларга башында атаандашканы менен кийин көнүп деле калды. Анын оюнда ушунун баары бул жашоодо кадимки эле көрүнүштөй, ал тургай өзү көр оокат үчүн гана жаралгандай сезилчү. Оюн, жаңы кийим, даамдуу тамак дегенди такыр эле самабай да калган.

Баса, мунун дагы бир өзгөчөлүгү бар эле. Анысын айыл эли кийинкиге чейин оозунан түшүрбөй аңыз кылып жүрүштү. Башында мунун андай жөндөмү бар экенин эч ким деле байкачу эмес. Балким ошол окуя болбогондо дагы деле билинбей калмак. Кыскасы, ал мындай болду. Бир күнү кечке маал дудуктун кою кандайдыр бир кысталыш болуп көчөнүн кесүүсүнө кошулуп кетти. Айтмакчы, бир көчөнүн эли койлорун кезектешип кайтарып жүргөндө, дудугуна таянган атасы аларга малын кошчу эмес.

– Менин дудугум эч кимге кор кылбайт. Өзү эле кайтарат

Ошону менен кесүү кайтарган балдар койлорун айдап
ти. Ойноок балдарга баары бир да. Дудуктун кою кошулду
бөлүндү, бүттү. Мындай окуя беркилер үчүн кеп кылаар
арзыбаган иш эмеспи.

Бир топтон кийин, күүгүм тартып калганда дудук ко
айдап келди. Атасы аны «элдин эң артында айдап кели
деп үйрөткөн. Байкуш келди да койлорун камап коюп,
туруп калды. Бир маалда алардан 5–6 там ылдый жашаган
өйдөнү карай өттү. Дудук ошону эле күтүп турса керек, п
колдон кармап короосун карай тартып жөнөдү. Тиги ки
«Эмне болду?» дегенин уккан да жок. Же өзүнөн үн чы
Башында кетенчиктеген менен эмнеси болсо да бара көрө
генсип Мукаш анын жетегинде басып короого кирип барды
түз эле аны койлордун жанына алып келди да, бир жерге ту
коюп, өзү аралап жөнөдү. Берки болсо анын кылыгын түш
дагы эле башы маң. Бир маалда дудук бир ак койду шый
кармап, дуңдап чакырды. Барып караса өзүнүн кою. С
түшүндү иштин жайын. Көрсө анын бир кою буларга ко
кеткен тура. Бирок, иштин эң кызыгы, бул бала короосуна
чоочун кой Мукашка таандык экенин кайдан билди десең?
анын бул жоругун кошуналар бүтпөс кеп кылып айта баш

– Тобоо, ал менин малымдын энин билет экен эй? – деп
чыкты Мукаш эртеси эле айылга. Андан кийин кошунала
кой толуктаганына, малды кандай таанырына кызыгып, к
башташты. Ошондо билинди бул баланын шумдуктуу өне

– Шумдугуң кургур, ал биздин көчөдө кимдин малына
эн салынганын жатка билет экен,– деп жатышты алар
кеп кылып.

– Эй аны айтасың. Өмүрү мектепке барып, эсеп-чотту
бөгөн неме, өзүнүн койлорун кантип толуктайт экен дебей
би,– деп ачылыш кылды дагы бирөө. – Ал деген ар бир
өңүнөн тааныйт экен. Агын актай, карасын карадай т
алыптыр.

Айылдыктар башта ишенбей, атайылап сынап да кө

Бул биздин каныбызда бар. Бул балам мал багып турса берки балдарым деле окуп-чокуп чоң адам болот,– деп койчу Сатый элге мактангансып. Бирок, ал дудукту эл көзүнө эле балам дегени менен, нары жагында эч качан баладай көргөн жок.

Азыр да байкуштун көз алдына атасынын ачуу жүзү тартылды. Чын эле кантип айтат ал атасына? «Мени бирөөлөр кууду, тапанча менен атты» дегенди кантип айтат? Эмне деп айтат? Атасы анын айтканын күтөбү? Же «кой кана» деп колуна тийген неме менен чаап, сабап киреби? Ушул ойлор баланын мээсин мурдагыдан да мыжый баштады. Байкуш, үйүнө жетээрин жетип, бирок дарбазаны ачып кире албай далдырап туруп калды. «Кантип айтам? Эмне деп айтам?» деген суроолор миң ирет кайталанып, жообу табылбай жатты. Дарбазаны ачаарын, же ачпасын билбей туткасын кармаган боюнча тура берди. Ушул маалда үйдүн эшиги ачылгандай болду. Дудук дарбазага жакындай калып тешигинен шыкаалады. Так эле атасы экен. Бир нерсеге нааразы болуп алган окшойт. Кабагы бүркөлүп, жини келгендей сүйлөнүп атат. Баланын оюна дароо койлору келди. «Таштап кеткенимди билип алган го» деген ой зып дей түштү мээсине. Кирерге тешик таппай кайсалап, үйдүн артын көздөй айлана чуркады. Тамдын артында мал кирип-чыга турган зым эшик бар болчу. Ары-бери аттап өтүп, дубалга далдаланды. Атасы чын эле бирөөгө нааразы болуп алыптыр. Өзүнчө сүйлөнүп алып эшиктин алдына чыкты да, көчө ылдый басып кетти. Байкуш дудук Сатый ылдыйкы кайрылыштан бурулуп кеткиче чый-пыйы чыгып, жанын коёр жай таппай турду. Качан атасынын карааны көрүнбөй калганда чымылдаган бойдон койлоруна жөнөдү. Бирок бул жолу көчө менен кетүүдөн айбыгып, аңызды аралап, талааны аралай чуркады...

* * *

Надыр облустун коопсуздукту коргоо мекемесинин кылмыш иликтөө бөлүмүндө бир топ жылдан бери эмгектенчү. Ал өз ишин жан дили менен аткарып, кызматына ак мамиле кылган чыныгы милиционерлерден эле. Далай эле кызматкерлердей болуп жеп

Мына, бул жолу да капкайдагы борбордон алыскы
катталган кылмышка Надырды шилтемей болду. Нө
аркылуу айттырып бөлмөсүнө чакыртты. Баса, начальни
болсо өзүнө түз чалууну да ыраа көрчү эмес. Атайын кыр ке
нөөмөтчү аркылуу сүйлөшө турган.

Көп күттүргөн жок. Эшигин такылдатып кирип келд
бойлуу, түксүйгөн кара каштуу, акырын сүйлөгөн, сыпаа
болчу.

– Чакыртыпсыз,– деди ал кирип жайланышкан соң.

– Ооба,– чакырттым деди башчы кабагын чытып.
Кара-Таштын аймактык милиционери телефон чалды. А
айылына жакын топурак алган карьерден адамдын
табылыптыр. Жергиликтүүлөрдөн эмес дейт. Чекесине
октон улам көз жумуптур. Айтымына караганда чоң к
болгон окшойт. Тезинен ошол айылга жөнөгүлө. Сөөктү бул
изилдөөгө салып жиберип, өзүң ошол жакта кал. Эл-ж
сураштыргыла. Көргөн-билгендер бардыр. Кандай маалым
босун дароо билдирип тур.

– Макул. Кайсы машина менен барабыз?

– Моргдон машина барат да. Ошону менен эле бар?

– А келгенимечи?

– Надыр, эркелегенди койсоңор боло. Машина тартыш
турганын көрүп турбайсыңбы...

Берки унчуккан жок. Баары бир унаа берилбесин
билчү. Кызматтык машиналар короодо бош эле турат. Бу
чынын жөн эле кычаштыгы. Бөлмөсүнө жетип эле моргд
маткерлери менен байланышты. Убакыт болжошуп алып а
тамтыгы чыккан унаасына түшүп, тоо этегинде жай
айылды көздөй жөнөдү. Үйдө аялы, үч баласы күтүп отур
рок, кызмат деген кызмат. Аларга карай турган убакы
Чөнтөк телефонунан кыска маалымат жиберип тим болду
наа кылбас үчүн дайыма ушунтип коёт бир жакка кет
Болду. Ошол кыска маалымат жөнөтүү жетиштүү. Майр
болобу, бала-чакасынан бирөөнүн туулган күнү болобу, аг

очок алаарда, кайрадан түп көтөрүлтүп көчүрүп жөнөшөт. Уламулам окуусунан, дос-жарынан калган балдарынын кыйналганын айтпай эле кой. Анан барган айылга көнүшмөй, ал жердеги жаңы батирин жууп-тазаламай, оокат-кечесин үйүп-жыйып ташымай. Деги азабы көп.

Надыр ушуларды ойлоп келатты. Анын бул аймакка которулганына бир жылдын жүзү болгону менен азыр бара турган айылга жолу түшө элек болчу. Мурда-кийин тааныш болуп, келип жүргөн жер болгондо иш кыйла жеңилирээк болот беле...

Табылган өлүктү жергиликтүү эл аңдан чыгарып, бери көлөкөгө жаткырып, үстүн жаап коюшуптур. Нары жак, бери жагын тегеректеп бир топ адамдар жүрөт. Күнүмдүк турмушка жаман да болсо бир аз боёк кошкон бул окуя элет ичиндегилерди өзүнө тартып, кызыгуулары тарабай турган экен.

– Кудайга тообо, бу жалданма жан алгычтар ушул жакка да келген тура,– деп жакасын кармап жатышты алар. – Элүү жылда эл жаңы деген ушул. Болбосо мындайды кинодон эле көрчү эмес белек. Кара чечекей адамды өлтүрүп, аңга көмүп кетет деген качан болду эле кыргызда?

Надыр алар менен сылык учурашып, биринчи ким көргөнүн, кандай көргөнүн сураштыра баштады. Жанында жолдош болуп аймактык кызматкер, айыл өкмөт жана бир-эки жергиликтүү өкмөт адамдары жүрдү. Өлүктүн түспөлүн кылдат карап эле анын ур-токмокко алынганын жана тапанча чекесине такай атылганын билди. Баса, анын улуту башка экени жергиликтүү элди эле эмес, өзүн да таң калтырды. Калкынын токсондон ашык пайызы кыргыздан турган алыскы аймакта чет элдикти өлүү эмес, тирүү жолуктуруунун өзү сейрек учурай турган көрүнүш эмеспи. Кылмышкерлер дасыккан адамдар окшойт, бир да белги калтырбаптыр. Бир гана ушунча шарт турганына карабай, чала көмүп кетип калганы кызык. «Демек, аларга бир нерсе тоскоолдук кылса керек» деди ичинен. «Эмне шаштырды экен? Кап, издерге карап, канча адам экенин билсе болот эле, кашайып топураган кишилер

Анан аңдын үстүңкү кырына чыгып тиги ойдундагы
жүргөн элди карады. Морг кызматкерлери сөөктү алып ке
бери алар бир топ азайып калганы менен, дагы эле айлан
басып жүргөндөр суюла элек. «Ээх, элет элинин кебелбеге
дарын карачы. Бирөөсү да шашып койбойт» деп ичинен
ыраазы болгонсуду. Алардын ушул жөнөкөйлүгү, камыраб
да жакчу өзүнө. Жакпай анан?.. Дайыма кайдадыр шаш
жандалбастап жүргөн шаар тургунуна булардын минтип
суктанаарлык көрүнүш эмеспи. Анын үстүнө өзүнүн да ал
балалыгы айылдын так ушундай карапайым адамдарь
эриш-аркак өтпөдүбү.

«Ишти шашылыш токтотуп, машинаны катуу айдаг
нине караганда кимдир бирөөдөн качып, же кимдир бирөө
кетишкен көрүнөт. Ким болду экен ал? Качышты бек
куушту бекен? Ушул айылдын эле тургунубу же... Ушул
сөөк какшаткан суук түнүндө таң атпай бул жерге кайсы
келиши мүмкүн. Болду-болбоду жергиликтүүлөрдөн...
жергиликтүүлөрдөн болсо эмнеге эмдигиче көргөн адамды
шообраты жок? Элеттиктер демейде мындайды ичине кать
албайт эмеспи. Бат эле дуу болуп чыгышы керек эле. Же
ала кетиштиби? Же өлтүрүп кетиштиби? Жок... Жок,
эмес. Андай болгондо эмгиче жоголгон адам да билинмек».
дан ойго батып ары-бери басты. Бир кулагын айылдын таза
жара бакылдап сүйлөгөн кишилерге да салып, алардын к
тыңшады. Тигилер ылдый жакта, а бул болсо үй боюнчаль
чанын кырында тургандыктан алардын үнү шашпай угулуп

– Ой өлүктү биринчи ким көрүп, милицияны ким чакы
деп бул жерге жаңы келген бирөө кызыга сурады турган

– Жаныбектин баласы көргөн тура.

– Кайсы, жанагы чоң баласыбы?

– Жок берки карасы. Түндө бир ую келбей калып ошон
келиптир. Келсе аңдын ичинен эле карга-кузгун ай
калыптыр дейт. Анан, уй өлүп калганбы деп жакындап
карап алып кайра айылды көздөй бакырып качкан тура.

Аңгыча, аңдын ичинде тургандардан экөө аттарын минип жардын кырына чыкты. Бирөөсү Надырдын жанына токтоп, тоо тарапка турнабай сала баштады.

– Бүгүн үчүнчү күнбү? Базарга чейин букамды табышым керек эле,– деди ал көзүн дүрбүдөн албай.

– Уулуңду эле жиберип ийбейсиңби,– деп жооп кылды ага жанындагы.

– Ал мектептен бошобой жатат. Жанагы алтын күз деген майрамга даярданабыз деп эле кереэли кечке мектепте жүрөт.

Надыр аларды угуп саал ойлоно калды. Анан жакындай басып,

– А жанагы кара бала мектепке барбайбы? – деп саал кызыккансып сурады.

– Барбайт ал. Аны менен шыңгырак дудуктун атасы жыргады. Баланын баары мектепте жүрсө, ал экөө талаада мал артынан жүргөнү-жүргөн.

– Шыңгырак дудук дейсизби? Аты шумдук го.

– Аты эле дейсиңби, өзү да шумдук анын. Байкуш таң атпай, эл тура электе койдун артынан кетет да, кереэли-кечке кайтарат. Жаанбы, суукпу урганы да жок. Оорубайт дагы, ыйлабайт дагы. Жаны жан атаң гөрү

– Таң атпай кетет дейсизби? Кайда кайтарат коюн? – Надыр эми кызыга сурай баштады. Окуянын түйүнү чечилип бараткансып, көзү балбылдап кетти.

– Эми ар кандай. Кээде тиги туура жолдон чыгып, тээ тиги дөбөлөрдү көздөй жайып кетет. Кээде ушул дөбө менен өтүп, тээ тиги бетке жаят.

– Бүгүнчү? Бүгүн кайда жайыптыр?

– Билбейм бүгүн кайда экенин. Эй, Сапар! – тиги киши аңдын ичин карап кыйкырды. – Жанагы шыңгырак дудук бүгүн коюн кайда жайыптыр?

– Дудукпу? Ал тигине, мандайдагы бетте жүрбөйбү.

– Аа, тигине. Тиги бетте жүргөн ошол шыңгырак дудуктун коюу тура. Өзү кайда кетти экен? Көрүнбөйт го! Тиги киши эми ошол бетте жүргөн койлорду карай

ы болсо бир аз акылы кем. Аны да атасы
алды.
сүйлөгөнүн укkан да жок. Көзүнө тиги ки-
гакап алып, маңдайындагы жантай бетте жа-
дун чеке-белин сыдыра карап, кой кайтарган
:.

рбү аны? – деп сурады Надыр жанындагы

игилер таң калгандай. Бу милициянын бул
ап капкайдагы дудук балага кызыкканы
олуп турду.
эсине бере салып жардын кырына саал

укту кимдир бирөө көрдүбү? Жүрөбү ал? –

дамдар бири-бирин элейип карап калышты.
айтып, Надырды суроолуу карашты. Аны
акылдарына чүргөлбөй койду.
го байкушту? Же салып кетишти бекен?»
алды Надыр.
' Баласы үйүнө келиптирби? Надыр кайра
дан.
өдү беле ушул жерде. Чоң тору ат минген
ди тургандардын бири.
үндүз дегеле үйүнө барбайт. Коюн ташта-
ёр аны коюн карабаса.
Үнүн Кудайга жеткире сабайт тура ал.
ачы жан болот экен, тообо!
на шаштысы кетти. Артында турган
шарт эле.
ейин, атыңызды берип турунузчу,– деди
«мейли» деген болуп атынын чылбырын
инде көп эле атка минип көнгөн Надыр
бетти карай желдире бастырып жөнөдү.
ы элейе карап

камдап, суукка камынып алчу. Кеч кирээри менен мештерге
ну, көңү шыкай жагылып, боркулдап казаны да кайнап, ча
да чыйылдап чыга келет. Үй ичи болсо оттун жагылышы ме
кутка бөлөнүп, өзүнөн-өзүң мемиреп, өзүнөн-өзүң жаның серги
Ал эми көмөч казанга бышкан ысык нанды каймакка мать
жеп, артынан сүт кошулган ысык чайдан ууртап боргулдан
оттун алдында отурсаң бул өзүнчө эле айтып бүткүс керем
Андайда сыртта улуп-уңшуган аяз турса да сөөгүңдүн музу
чейин жибип, көңүлүң көтөрүлүп чыга келет.

Айылдагы аймактык милициянын үйүндө отуруп Надыр уш
ларды ойлоду. Курсактары тойгонуна курсант болуп, бир тегер
таттуу токочту кармап алып мештин артында ойноп отурга
балдар анын көзүнө ысык көрүнүп, өзүнүн тээ артта калган бал
күндөрүн эске салып өттү. «Атаганат, ошол күндөр бир кайрылы
келсе кана!..»

– Начальникке чалдыңызбы? – деп оюн бөлдү Канат.

«Эмнеге чалам, кайсы начальник?» дегенсип бир саам элей
карады аны Надыр.

– Ал эмне деди? Машина жибермей болдубу? – деп суроосу
улантты берки Надырдын жообун күтпөй. Кептин төркүнү
ошондо түшүндү.

– Аа. Ага чалганда эмне? Баягы эле да. «Көргөн-көрбөгөнүн
так билбегенден кийин аны алып келгенде эмне?» – деп оңурандап
койду. Билгем анын ошентээрин.

Ошону менен кайра унчукпай отуруп калышты. Надырдын
көз алдына эми кой артынан делпектеп чуркап жүргөн чилмийген
ырык бала тартылды. «Байкуш ай» деп ичинен сызып алды. Ко-
луна тынымсыз шыңгыраган коңгуроо байланган чыбык көтөрүп
алыптыр. Баса, аны жана аттанып барганда таба албай бир топ
убара болду. Бери жактан баратканда жакшы эле бир баланы
көргөндөй болгон. Бирок, жакындай берип эле эч кимди таппай
калса болобу. Жайылган койду тигиндей тегеренип карады,
мындай тегеренип карады, жок. Кыйкырып
ттын

өлүп баратса таштабайт дешти эле. Демек ушул айлан
отурат» деп ичинен кымылдап отурду. Жаңылбаптыр. Ж
өзү караган бадалдын түбүнөн суурулуп чыга келди. «Шу
кур оой, кантип жашынган ага? Карабадым беле жакш
деп башын чайкады Надыр. Утур-утур Надыр кеткен жа
карап, тигил ылдый жактагы кишилер топтолуп тург
жакты бир карап коюп коюна чуркап келди да, бир а
тоону карай имерип жиберип дүпүйгөн шыраалжындын
отура кетти. «Эми коркутпай акырын барайын» деди
ичинен. Байкуш бала чоочун немеден чочулап айылды
качып кетеби деп ичинен санааркады. Ордунан туруп ары
атын кармап минип, жок издеген киши болуп койду арал
келди. Ушинтип чыкса тигинин көңүлү бир аз токтолоо
амалы болчу мунун. Балким кепке да ушул койлор а
тартам деп ойлоду. Бирок, кепке тартып кете алаарын
жеткен жок. Бир ооз кеп айта албаган тилсиз менен эми
сүйлөшөөр экен? Акырын көздүн кыйыгын салды балага. Б
кудум дыр берип үркүп кетээр жапайы улактай элейип
туруптур. Көзүнөн мөлт-мөлт куюлган жашы жаак ылдый
кеткен. Өзү эле илмийип арыктаган, кан-сөөлү жок куп-к
экен, эми минтип коркунучка кабылганы ого бетер көзү а
ого бетер корунуп калган. Ансыз деле боорукер неме эле, ба
кебетесин көрүп жүрөгү зыр-зыр этип тилинип кеткендей
«Алда бечара ай!» деп алды ичинен. Анан калп күлгөн
койлорду жаңсап бармагын көргөзүп «баракелде жиги
баркылдады. Дагы бир бастырып аралады да, семиз ко
көргөзүп «мону канчага сатасың я, досум?» деп көңүлдүү с
Дудуктан болсо үн жок. Дагы эле жанагыдай аландап өз
карап, тигил алаканга салгандай көрүнүп турган дөбөдөгү
лерди бир карап турат. Шакмарлап кирдеп, жедеп жа
ланып бүткөн күрөң күрмөсү менен мурдун аарчып, бы
колу менен жаашын аарчып коёт. Надырдын жүрөгү дагы ч
кетти. «Адам эмес турбайбы, адам эмес!» деп нары карап с
алды. «Байкуш чиедей болгон немени жылуураак кийинти
коюшса эмне» деп дудуктун ата-энесин жемелеп жатты

Тигинин түрүнөн баары бир сүйлөшүүгө болбосун билди. «Кечинде үйүнө барып сүйлөшпөсө болгудай эмес» деди да дөбөдө турган аттын ээсин карай бастырды.

Ошол ошо болгон. Атты ээсине берип кетиргени менен баланы аяй карап дөңдө бир топ отурду. Акыры күндүн суугу жанынан өтө баштаганда айылга бет алып участковойдун үйүнө келди. Экөө бир аз кеңешип алып дудуктун үйүнө барышты. Бирок, бул жолу деле кыйратып маалымат ала алган жок. Атасы дугдуңдап орой сүйлөгөн киши экен, «кайдан билмек эле? Көрсө келип айтпайт беле» дегенден башка эч нерсе айткан жок. Акыры сыртка чыгып баланын үйгө келишин күтүп калышты. Демейде баласын «элдин артында келип жүр» деп урушчу атасы бүгүн аяган болуп эң кичүү эрке уулун «койду айдашып кел» деп жиберди. Анысы так кетээрде апасы артынан чыгып,

– Ме, мобу жылуу күрмөнү да берип койчу. Тоңуп калды го байкуш,– деп жаңыраак кара күрмө берди. Участковой Канат мыйыгынан жылмайып алды да Надырды акырын жеңден тартып, канынан жаралган баласы экенин булар бүгүн билишти го, я,– деп шыбырады. Надыр болсо бечара дудуктун тоодогу элесин унута албай, унчукпай тура берди. Көп өтпөй эки бала койлорун айдап жетип келишти. Берки жардамга барганы деле баары бир бала эмеспи, ата-энесинин бүгүнкү анткорлонуп атканын ойлоп да койгон жок. Адатынча дудукка койду айдатып коюп өзү аркасында шашпай ойноп келетат. Улам-улам таш алып урган болуп коёт. Үйгө жакындап калганда гана койду таштап, булардын жанында турган атасынын жанына чуркап келди да:

– Ата, ата, дудук айран куйган бөтөлкөсү менен нан салган баштыгын жоготуп ийиптир,–деп сүйүнчүлөгөнсүп кыйкырды.

– Ой энеңди урайын. Ушинтет эми,– деп бир ызырынып алды Сатый. Бирок, жанында турган өкмөттүн адамдарынан жалтайлады окшойт, кайра кебин буруп кетти. – Буга күнүгө баштык берип атып баштык да түтпөс болду. Эми эртең эмнеге азык салып кетет экен?

Чоочун кишилерден коркуп турган неме азыр этегине жармаш-

– Аа, эми суук түштү ал деле болот. Кантип ушул чыч
немени ачка коёлу,– деп кайпактады атасы. Анан берк
баласына карап: – Тур тиги койлорду короого кама. Тигил
үйгө,– деди.

Эркеси элтейип атасын бир карады да анын түктүйгөн ка
көрүп койду карай чуркады. Бечара шыңгырак дудук к
кечке оттогонго курсактары кампайып ынтыккан кой
тыгылыштырбай чубата айдап киргизип аткан болчу.
чуркап барып чыңкылдап «үйгө кет» дегенде гана элеңдеп
турган жакты карап алып, үйгө кирип кетти.

– Э Зуура! Чай берип, курсагын тойгуз баланын. Азыр
киребиз,– деп заңк этти Сатый дудуктун артынан.

Чогуу деле кире беришсе болмок. Бирок, үй ээси ка
көчөнүн өйдө жагын бир карап, ылдый жагын бир
маалкатып тура берди. Бир топто араң,

– Жүрүгүлө,– деп экөөнү үйгө чакырды.

Бирок, алардын жардамы менен деле кыйратып маа
ала алган жок. Надырдын көзү даана жеткен бир гана
байкуш баланын өтө катуу коркуп калганы болду. Ким
сурабасын, башын чайкап же көзүн жалдыратып гана
бергени менен жалжылдаган көздөрдө укмуштуудай чоң ч
турду. Ушул жерден анын ата-эне сөрөйгө дагы жаны каш
«Булар деле сүйлөшө албайт турбайбы муну менен. Кор
үркүтүп жумшагандан башка эч нерсени билишпейт тур
ичинен түтөп отурду. Акыры өз үйүндө деле эч нерсе ч
албасын билип, кейий коштошту да, ордунан туруп чыгып
Артынан Канат кошо чыкты. Надыр жинин баса албай бир
чейин дуңкулдап келе берди. Акыры жинин чыгары
буркулдап,

– Бул бала бирдеме билет. Көргөн бул бала. Биз гана
албай атабыз,– деди. Дагы бир саам унчукпай баскан сон

– Эптеп ушул ишти бүтүрүп алайынчы, андан кийин б
түнөтпөйм баланы бул үйгө – деп ызырынды.

да эрте ойгонуп үстүнө Канаттын эски күрмөсүн баса кийип сыртка чыкты. Күн али чыга элек болчу. Кечээ кечке маал асман бетин бербей каптап келеткан булуттарды түнкү шамал алда кайда сүрүп кеткен окшойт. Болбосо бул кебетеси менен кар деле жаап коймок го.

Булар жаткан үй айылдын чыгыш жак четинде болчу. Зым менен тосулган анча чоң эмес бакчанын нары жагы эчак эгин-тегини орулган сап-сары талаа. Ар кай жеринде шашпай басып субай-султаң мал оттоп жүрөт. Айыл эли болсо али жылуу төшөгүнөн тура элек. Айлана жымжырт. Надыр ичиркенип турганына карабай айылдын таңкы таза абасына, тээ бала чакты эстеткен көрүнүшүнө суктанып басып жүрө берди. Оюна капкайда калган балалыгы келип, көңүлү бир эсе көтөрүлүп, бир эсе ошол күндөрүн сагынгансып туталанып баратты. Бул минтип басып каякка чейин бармак ким билсин, аңгыча таңкы таза аба менен тараган коңгуроонун тынымсыз шыңгырагы көңүлүн бузуп кетти. Бул маалда айыл ичинде кайдагы коңгуроо? Ким болуп кетти дегенсип эки жагын карады. Тигине, ылдыйраактагы короодон алдында койкоңдой баскан кара теке, он чакты эчки баштаган койлор чыга келди. Артынан өңү өчүп кеткен күрөң күрмөчөн бала таягына байланган коңгуроосун ары-бери шаңгыратып койду айдап алыптыр. Башына кайсы атасынан калганы белгисиз эски малакай, бутуна чоңураак желим өтүк кийип алган. Кечээ эле топтоголок болуп тоюп келгенине карабай, тим эле көптөн бери ачка калгансып ар кай жерге токтой калып жутуна тытмалаган койлорду таягы менен чымылдата кубалаган сайын коңгуроосу таңкы абаны жарып шаңгырай калып жатты. Айрыкча жаны тынбаган эчкилердин убарасы күч. Сербеңдеген улактар улам бир талды тегеренип эки аяктап тура калып кабыктарын сыйрып жеп жиберип, же тосулуп турган зым короону аралап кетип жөн басышпайт. Ушулар менен алек болуп келеткан бала качан бери жакта өзүн кызыгуу менен карап турган Надырды көргөндө элейип тура калды. Ал тургай артка бурулуп качып кете жаз-

бошотуп четке чыга берди. Ошондо да дудук бир са
жаздымда калтырбай улам-улам кылчактай каранып ко
зыркырата айдап талааны көздөй жөнөдү. Бул жолу Надь
колундагы баштыгына назар оодарды. Сатыйдын аялы д
бир нан менен бир шише айран берип койгон экен. «У
сөөк какшаткан сууктун күнү муздак айран балага ка
азык болоор экен деги?» Ичинен ызырынып сүйлөнүп-сү
алды да, шарт бурулуп артын көздөй жөнөдү. Ошол
дүңкүлдөй басып үйгө келсе Канат дагы эле уктап атыпты
болсо жаңы эле туруп от жага баштаган экен. Маана
учурашты да, өзү жаткан үйгө кирип кетти. Канаттын ал
чыгып калган баласы менен бир бөлмөдө уктаган болчу
ал чукуранып коюп таттуу уйкуда жатат. Наристе баланын
үйдө мемиреп уктап атканын көрүп көзүнө жаш тег
«Бечаранын ушул баладан айрымасы канча дейсиң... Ашы
3–4 жаш улуудур. Карачы эми оюндан башканы билбей
маалда тигинтип таң атпай түйшүккө салып коюшкан
болгонун урайын ошол Сатыйдын. Апа болгонун урайын...»
бир топко кейип отурду. Бир туруп азыр эле барып арыз
баланын укугун тебелеген немелерди жоопко тарттырып,
алып кетейин дейт... Бирок, берки иштин жүрүшүнө
кылып алуудан коркот. Деги тиги кылмышкерлердин ке
көргөн жалгыз күбө ушул гана болушу мүмкүн. Атагана
болгондо эмне...

– Чай ичиңиз байке.

Надыр чочуп кетти. Ойго катуу берилип кеткен экен

– Азыр,– деп жооп бере салды да жаткан ордун жыйн
коюп сыртка чыкты.

Шыпылдаган келин нары-бери чай кайнатып, кечээк
ган этти ысытып ортого койду. Надыр жайланышкыча К
жуунуп келип дасторкондон орун алды. Анча-мынча кобу
болуп чай ичип отурушту. Курсактары тоюп болгон кезде

– Айылдын кайсы жеринде дүкөн бар? – деп сурос
Канат эмне кыласыз дегенсип карап калды эле, аялы эл
кылып биринчи жооп кайтарды.

шашылбаган элет эли. Өз элинде жүргөндөй улуу-кичүү дебей баары менен учурашып жүрүп отурду. Барса дүкөн бек экен. Эмне кылаарын билбей туруп калды. «Дүкөнчүнү ким деди эле, аты ким эле» деп эстей албай жатты ал. Аңгыча арттан бирөө:

– Дүкөнгө келдиңиз беле? – деди учурашып бүтүп эле.

– Ооба. Качан ачылат?

– Тетиги дарбазаны такылдатып Жайна эже деп чакырсаңыз чыгат.

– Аа, рахмат. Ырас болбодубу.

Эсинен чыгып кеткен экен. Бул жерлерде дүкөндөр шаардагыдай дайыма ачык турбайт эмеспи. Көпчүлүк убакта боозун калдайган кулпулар кайтарып турган болот. Бирок, ээси дүкөндүн жанында эле жашагандыктан, кайсы убак болбосун ачтырып алып соода кыла бересиң. Бул жолу да ошондой болду. Дарбазаны бир-эки такылдатканда эле башына бир байлам жоолук байлаган бирөө чыга келди да, көп деле суроо суратпай дүкөнүн ачты.

* * *

Тоо-ташты темселеп жүрүп дудукту араң тапты. Жоругу жолдо калган бала бүгүн демейдегидей коюн төштү көздөй айдабай, түптүз эле аңызды аралатып отуруп айылдын ылдый жагындагы сууну көздөй жайып кетиптир. Аны антип ылдый кетет деп ким ойлоптур. Анан калса ар кай жерде эле топ-топ болуп жайылган койлор. Эгер кечээки атын берген киши жолукпаганда Надыр тиги төш жактан эле издеп жүрө бермек. Ошол киши көрүптүр. Кечээ сатам деп жүргөн букасын издеп жүрүп дудукка жолуккан тура. Анын айтуусу менен тез эле таап келди. Бирок жакындап келээрден мурун алыстан акмалап, баланы бир сыйра карап алды. Болбосо кечээкидей жашынып алса, бул кокту-колоттун ичинен таптыргыдай эмес. Ар кай жерде дүпүйө өскөн бактар да бар экен. Акмалап отуруп дудук качан талааны көздөй жайылган койдун алдын тоскону басканда бул да аны көздөй жөнөдү. Нары

булгалады. Өзү токочтон бир сындырып жеди да, ширеден ж
чөйчөккө куюп кере жутту. Анан желим кашык менен калай
балыктан сугунду. Макиси менен алмадан кесип оозуна с
тамшана чайнады. Өзү ушунтип азыктанып атканы менен
тигинде турган балада. Анысы болсо ошол ордунда кыймыл
турат. Деги эле жакындачудай эмес. Анын келбесин бай
соң ордунан туруп жайылган койду айлана басып кетти
туурары менен тиги да элеңдеп кыштакты көздөй дыр бер
обдулуп алды да, кайра негедир бир нерсесин кыя албай атк
токтоп калды. Ооба, ал койлорун таштай албай жатты. Ж
эле жерде бир канча короо кой жайылып жүргөн. Кокус
алыстаса эле аралашып кетчүдөй. Анан калса алардын
мурункудай кошуна-колоңдун эмес, ушул жактагы сарай
жашаган койчулардыкы болчу. Кокус аларга кошулуп кетсе
алыш кыйынга турмак. А атасына эмне? Коркуп атасыңбы,
аңдып атабы, ага баары бир эмеспи. Койлору короого толук
калганын билчү болсо оозунан ак ит кирип, кара ит чыгып
жатып калмак.

Байкуш бала ушуларды ойлогондо бир карыш алыстай
буйдалып тура берди. Бирок, көз алдынан бир күн му
куугунтук кетпей жүрөгү лакылдап жатты. Баары бир жа
таттуу тура чиркин. Ал ушинтип кечке деле тура берм
Ооба, Надыр туруп басып кетпегенде дегеле ал жакка ж
эмес. Көз жоосун ала жайнап турган таттуу-тарапа да аны
койгон жок. Балким өмүрү көрбөгөн немелерге көзү күйүп
дыр, бирок, жүрөгүнө тынчтык бербеген коркунуч аны бы
да жалгыз калтырбай койду. Акыры, айласы кеткен Над
такыр алыстап кетти. Ал ат чабым жердеги коктуга келип
өскөн чийдин далдоосуна отурду. Ошол жерден акырын
чыгарып, баланы аңдыганга өттү.

Бул убакта дудук тиги таштап кеткен дүйүм даамдын ж
турган болчу. Жетип эле өзүнүн айран куюлган шишеси
наны салынган баштыгын колуна алды. Анан бир аз на
карап турган со

Эки көзү дагы эле Надыр кеткен тарапта. Милиция эмне, киши олтургуч эмне дегенди али ажыратып биле элек неме, анын бул айылдагы кишилерден өзгөчөлөнтүп турган кийимин көрүп алып эле корко берди. Баягы муну кубалаган немелердин да кийгендери ушундай көз жоосун алган кийимдер эмес беле. Деги ошондон бери бул өзүнүн айылдаштарынан башка бирөөнү көрсө эле, же көзүнө чоочунураак бирөө көрүнсө эле далдоолорго кирип жашынчу болгон. Мына өзү да, малы да көнгөн бетти жалаң ушул чоочундардын айынан таштап келип отурат. Болбосо ал жак кандай кенен эле. Башкаларга кошулат, жоголуп кетет менен иши жок, коюн жайып коюп жата берчү. Кыялында анча-мынча сыналгыдан көрүп калган согуш кинолорун элестетип, нары-бери чуркап, тоголонуп ойногонду да жакшы көрчү. Деги андай убакта буга эч ким жолтоо болчу эмес. Жедеп жалгыз жүргөнгө көнгөн неме, эч ким жокто өзүн эркин сезип, жыргап ойночу. Эми карачы коркунучту. Кечээ эле аны так ошол кинолордо көргөндөй неме менен атып, артынан сая куушпадыбы. Андайдын огу тийсе бул эмес мындан чоң кишилер өлүп калаарын сыналгыдан далай көргөн.

Эки жагын дагы бир топко элеңдеп караганча койлорду бир сыйра тосуп келди. Оюнда тиги киши кайра келип таштап кеткен немелерин алат деп ойлоп жатты. Бирок андан дайын жок. Тиги таттуу ширеден болсо сугу өтүп баратат. Андай кутудагы ширени ал бир жолу гана ичкен. Ооба, бир жолу кечинде үйгө барса ошондой шише мештин жанында турган экен. Ичин чайкап көрсө чулкулдап, бир кыйла эле жүргөнсүйт. Кыязы бир туугандары жок калды деп таштап салган го деп ойлоду да, бирөө келип колунан жулуп кеткиче иче калмакка оозун ачып оозуна көңтөрүп жиберди. Көмкөрүшү менен нары жакта отурган агасы менен эжесинин боорун тытып каткырып жатып калышы бир болду. Көрсө алар жөн эле муну шылдыңдамакка ширенин кутусуна арак куюп коюп байкап отурушуптур. Өмүрү мындай ачуу немени татып көрбөгөн неме какап-чакап, көзү-башынан жаш кетип эле [illegible] кирип келген атасы бала

бурай салып өйдө турду. Тиги киши дагы эле жок. Анан газ
үстүндө жаткан токочторду, оозу ачылган балыкты к
Ошондон кийин өзүн токтото албай калды.

Надыр ошону менен ага дагы бир жолу жакындап
Бирок, бул жолу деле майнап чыккан жок. Бала ал жакы
сайын алыстап кетип атты. Акыры айла жок кетүүгө туура
Керээли кечке басып жүргөн неменин курсагы ачып, ча
кетти. Түз эле Канаттын үйүнө келди. Курсагын тойгуз
кийин начальнигине чалып болгон ишти айтты. Эптеп
таппай турган немеге кудай берди окшобойбу, «бир ооз к
албаган баланы аңдып жүрө бербей келбейсиңби» деп бир
опузалады. Анткени менен Надырга окшогон такыба неме
жолтоо болбой алыста жүргөнү деле жакшы эмеспи.
дегеле өзүң билчи. Каалашыңча аңдышып жүрө бер. Кий
жооп бересиң» деди да сөзүн токтотту. Надыр мындан
деле жооп күткөн эмес. Эрте турган неме жылуу үйгө ки
кийин шалдырап уктап кетти.

* * *

Ошол күнү айылга кайдан-жайдан текшерүү келип, м
басып жатып калды. Чоңдордун мынча карпа-күрп келип
көптөн бери боло элек болчу. Качан болбосун текшерүүчүл
борбордон чыгаардын алдында айылдарга кабар жета
Ошону менен мугалимдер келе тургандарды коноктоо
кимде экенин тактап, нөөмөтү келген мугалимди үйүнө ж
Ал болсо карызга батып болобу, же акыркы акчасын сар
деги кандай болсо да дасторкон даярдайт эле. Айтмакчы
эле бул чоңдордун алдын-ала кабарланышына да так уг
тамак себеп болчу окшойт. Болбосо, текшерүүчү деген ай
келип, мектеп жамаатынын чыныгы жүзүн көрсө кана.
гана талапка жооп бербей турган мугалимдердин чыны
ачыкка чыкмак. Бирок, иш дайыма тескер

[illegible] деп сураганга да жарабай, алдыларына түшүп тыбылдап чуркап, сапырылып жатып калышты. Чоңдор болсо ого бетер катаалданып, алдынан кандай киши чыкпасын күүгүп коштошту.

— Бул эмне деген кийим? Алдагы көйнөктү кайдан таап алгансың? — деп апкуч аялды кирээри менен эле каарып өттү сүйлөй. — Дени сакчордун үстү-башынар оңолбосо, окуучулар кантип тазалап жүрмөк эле? Же силер үчүн алардын баскан-турганы менен тазалыгы баары бирби?

Байкуш апкуч эмне дээрин билбей бир кызарып, бир бозоруп баш ийип турды. Жооп бермек тургай көзүнө жаш тегеренип, ыйлап да жибере жаздады окшойт. Алардан коркуп турган директир эптеп аларды жаткырбай калайын дедиби, же дагы бир балакет таап чыгайын дедиби, эптеп сөз таап куткарып кетмекке аракеттенип ортого кычылды.

— Апайлар, бүгүн күн суук болуп жылуулугуна карап кийип алган окшойт да. Болбосо, муну кийчү эмес... Биздин айылды биласынар тоонун түбүндө эле болуп... Баса, өзүңөр да үшүп калгандырсынар. Кирип жайланышкыла...

— Жолдош директор! Кечирип коюңуз, бирок сиз биздин эмнеге келгенибизди унутуп калдыңыз окшойт. Биз бул жерге тээ борбордон бери жылынганы келген жокпуз. Балдардын абалын, билим берүүнүн абалын текшергени келдик. Демек, башталгыч класстан баштап баарын бирден кыдырып, таанышып чыгышыбыз керек.

Директир бир саам жооп бере албай мукактанды.

— Ма-ма-макул... Макул кыдыралы,— деди ал айласы кеткенде. Бирок, текшерүүчүлөр анын жообун күтүп турушкан жок. Артта турган жаш мугалимдин бирөөнөн биринчи класстын кайда экенин сурады да, аны алдына салып алып жөнөп кетишти. Ого бетер шашылып кеткен директир күдүңдөгөн бойдон алардын артынан жөнөдү. Ал байкуш оюнда эптеп буларды алаксыта түрүп, мугалимдерин аз да болсо даярданып алууга шарт түзмөк болгон. Анан калса тиги башталгыч класстагы бир мугалимди

издеп жаткансып сыдыра карады. Берки экөө болсо унч
гана артта турушат.

– Отургула,– деди бир маалда жанагы далдыгый.
шашпай басып балдарды айланып чыкты. Ошону менен оо
сүйлөбөй класстан чыкты. Деректирге анын кылыктары ог
сырдуу, ого бетер сүрдүү болуп, жүрөгү лакылдап чыкты
эмне кылат болду экен? Кайда бараар экен?» деген ой анын
тынымсыз эзе берди. Текшерүүчү болсо түз эле кийинки к
көздөй басты. Кире турганы канчанчы класс экенин, жете
ким экенин сурап да койгон жок. Окуучулар бул жолу да
тура калышып жапырт учурашып тосуп алышты. Бирок бу
тактада сабак өтүп аткан мугалим башка эч ким көргөзө а
эрдик кылды.

Текшерүүчү кирип эле балдар менен учурашымыш бо
класстык журналды алып карады. Бирок, башкалар
мугалимдердин сабактык жыйнагын, окуучулардын баа
караган жок. Алар тууралуу оозун да ачпады. Жаш болс
билимине ишенген чыйрак мугалим анын бул өзгөчөлүгү
калганын жашырган жок. Башкаларчылап кымыр
кымтынып отургандын ордуна шартылдай басып келип нар
турган дептерин алып текшерүүчүнүн алдына кармады.

– Мына агай, муну да карайсызбы? – деди ал. Дерек
жалжылдаган көзү огунан чыгып кетчүдөй алайып, тигини
карады. Ичинен «Бу бейбаш дагы эмнени баштады эми?
болбосун ушунтип таксына бергенин качан коёт деги бул?
айтыш керек буга?» деп кыжынып турду. Бирок, кеп таа
күтпөгөн нукта уланды.

– Мунун эмне? – деп корсулдай сурады текшерүү
баягыдай эле кабак-кашы менен тигини коркутам деди ок
кабагын карыш салып тикчийе карады. Бирок, анын караа
берки жалтанып да койгон жок.

– Бул мугалимдин конспектиси агай. Же сиз ан
карабайсызбы?

деворин коюпсуз. Бул бейбаштын катыгын мен өзүм берем. Сиз ага болбой туруңуз.

Ал унчугун оңурайдан, күңкүлдөп урушуп жатып тиги досунун чыгарып жиберди. Күтүлбөгөн каяшадан эси кете түшкөн текшерүүчү так керек маалында кепке кошулган директорду карап кара күчкө күлдү. Анан аны кубаттаган болуп бир нече сөз айтты да катар турган парталарды айлана басты. Оюнду менен алырга эч ким жолтоо болгон жок. Келгендер болгон жаңылыкты күдүм бирөөнү издеп жүргөнсүп бир сыйра карап чыгышты. Качан баардык класстар каралган соң кайра директордун бөлмөсүнө келишти. Бул убакта берки билгичтик кылып бөлмөсүнө дасторкон жайдырып дүйүм тамакка толтуруп салган эле. Мындай ыкчам уюштуруучулукка керек болсо алыстан келгендер да таң калышты. Директир өздөрүнөн калбай эле ээрчип жүрөндөй болду эле. Ал тургай тиги толук текшерүүчүнүн артынан калбай ээрчип жүргөн эки жигит айланада жүргөн мугалимдердин ар бир кыймылын көз жаздымда калтырбай карап турушкан. Анан кантмек эле? Алардын жедеп бышыккан кесиби ушул эмеспи. Шефтин айланасында турган эч бир жан көз кырынан сыртта калбаш керек.

Бөлмөгө текшерүүчүлөрдүн артынан директир анан дагы бирөө чыкпайган мугалим кирди. Директир жалпандай сүйлөп отурган орун көрсөзүп, жайгаштырып жүрдү. Жашыраак мугалим кыздар болсо алар отураары менен буркурап кайнап турган самоордон булоолонто чай куюп кыдырата сунду. Бери жакта бирөө ортого нан сындырып, дагы бирөө колбаса кесип, кайдан кайдан табылган бодо малдын этин туурап суна баштады. Текшерүүчү бир чыны чай ичкен соң, жетекчиге жаңдап «тигини алып чыгыр» дегендей ишаарат кылды.

Бөлмө чыгып кеткенден кийин, директирди карап:

— Урматтуу Жолдубай Сапарбаевич. Биз бүгүн тээ борбордон бул мектепке мугалимдердин деңгээлин, же окуучулардын билимин текшергени келген жокпуз. Биз бул жакка балдардын

биринде болсо бешке чейин балдардын сабакта жок эке
кадык. А тиги жогорку класстарда болсо балдард
ушунчалык аз. Кана буга кандай дейсиз?

– Туура. Туура айтасыз. Бирок... бирок биз баардык б
окутуу үчүн колдон келишинче аракет кылып жатабыз
деле сураштырып көрүңүз, биздин айылда антип шаарга и
кеткен бала жок. Баардык бала окууга тартылган... Бал
такыр көчүп кеткендер...

– Жок! Коё туруңуз,– деп кепти жыра тартып ортог
текшерүүчү. – Көп эле сөздү узарта берүүгө убакыт жо
көп жерди карап чыгуубуз керек. Ошондуктан азырынч
кеткендер тууралуу кепти коё туруңуз. Андан көрө ушул
катталган, ушул айылда эле жашаган, бирок сабакка к
балдар тууралуу кеп кылсак. Мисалы, биздин угушубузч
дарда жашаган мектеп жашындагы балдардын, айрык
талгыч класстагы балдардын сабак убагында мектепке
талаада мал багып жүргөнү тууралуу, кой кайтарып же у
жүргөнү тууралуу маалыматтар бизге жетти. Эсиңизде
мындай көрүнүш баланын укугун бузууга жатат жан
балдар үчүн ата-энелерден мурун, так эле сизге окшогон
торлор көбүрөөк жооптуу болуп калат.

– Жок, аксакал. Жок... Бизде андай ата-эне да жок.
балдар да жок... сиз...

– Угуп туруңуз Жолдубай Сапарбаевич. Шашылба
туруңуз. Биз бул текшерүүгө канчадан бери даярданып кел
Мисалы так ушул айыл тууралуу да маалыматтарыбыз б
салы, окууга бармак тургай, үйүндө тынчыраак уктабай, та
кой жайып чыккан бала. Эстесеңиз...

Деректирдин көздөрү аландап, такыр эле өзүн жоготуп
Эмне дээрин билбей быдылдап сүйлөй баштады.

– Ким айтып жүрөт сизге андайды? Ким айтты деги?
оозуна ээ боло албаган немелер таратат ушундай ушакты
жок андай. Бул ушак... Бул... бул..

– Жолдубай Сапарбаевич! Көзлөй кишилер бар бизге

— Кимге? Эмне айтпакчы эле шашпай сүйлөңүз... Текше
рүүчүнүн көзү жайнап, ал тургай жанындагыларга күлмүндө
гөрөө да калды. Бирок, директир аны байкаган жок.

— Жанагы Сатый деген киши да. Жеткен кежир, жеткен тогот
ооруу. Балаңызды окууга бериңиз, жок дегенде шаардагы
майыптар үчүн атайын мектепке жибериңиз деп канча айттым

— А эмне да майыпты?

— Оюбо, Ал дудук. Тилтакыр эле укпайт дагы, сүйлөбөйт дагы
биринчи классында биринчи класска деле киргизгенбиз. Бирок, болгудай
ооп, Ойлосоңуз, такыр укпаган баланы кантип окутабыз. Андай
балдар үчүн атайын мугалимдер керек...

— Түшүнүктүү. Түшүнүктүү. Кимдин баласы дейсиз? Канчада?
Кайсы кыштактан бери кой кайтарат? Кайсы тарапка жаят коюн?
Ошого байланыштуу толук айтыңыз. Калган маселени биз өзүбүз
чечебиз.

— Ал макул. Макул... Албы ал, тиги Сатыбек деген кишинин
баласы. Сатый деп коюшат айылда. Былтыр биринчи класска
жаңы келишкен. Ошондо быйыл 7–8дерде болуп калат. Атасы
аны окуудан чыккандан бери кой кайтартат. Колуна коңгуроо
байлатып таяк которуп алат дайыма. Ошонусу болбосо койду да
жакшы алмак эмес. Такыр сүйлөй албайт да. Окуган да жок.

— Койду кайда кайтарат? 7–8деги бала жалгыз кой кайтар-
ганын коркпойбу?

— Ой жоок. Эмнеден коркот дейсиз? Биздин тоолор айылга
жакын эмеспи.

— Тигил айыл үстүндөгү төш тарапка жаябы?

— Ооба, көбүнчө алардын койлору ошол жакка жайылат.

— Таң атпай чыккан күндөрү да болду беле?

— Ал дайыма эле таң атпай чыгат. Эл эми уйкудан турганда
ал коо бир тоюнган болот.

— Жакшы. Жакшы. Демек Сатыбектин баласы дедиңиз. Эми
сиз турсуңуз Жолдубай Сапарбаевич, биз ал баланы ушул бойдон
таппайбыз. Бирок, сизден бизге дагы бир жардам кыйынчылык

– Ооба. Деги азаматсыз. Эми кеп мындай. Биз бул тек
бүздү аяктап балдардын тизмесин толуктап чыккыча бул м
тууралуу эч кимге унчукпаңыз. Айыл жеринде билеси
чыгарсаң дүң дей түшөт. А эгер бул маекти тиги Сать
калса, баланы бизден мурун качырып кетиши мүмкүн.
алардын кылыгын далилдеш да кыйын болуп калат. Анд
байкатпай кармаганыбыз оңой эмеспи. А кокус кандайд
кокустук болуп дейлиби, же бир өзгөрүү болуп дейли
Сатыйлар баланы бир жакка жибере турган болсо, си
токтоосуз кабарлап коюңуз. Ушул иш колуңуздан келеби
– Келбей анан. Албетте келет,– деп жадырай түштү б
– О мына! Ушундай кишилер болсо баардык жерде. Анд
мобу менин номеримди жазып алыңыз. Дагы бир жолу эс
коёюн, бала ушул айылдан сыртка аттады дегиче мага чал
Макулбу?

Деректир тынымсыз башын ийкендетип макулдугун б
генче алдына жылдырылган телефондун бетиндеги нс
шыпылдата жазып алды.

Ошондон кийин гана текшерүүчү бир жумуш бүтүр
жеңилдеп, кабагы ачылды. Анан алдындагы жумшак
каймактан килейте шыбап оозуна салып жыргап чайнай бак
Артынан алдындагы чайды шоркурата ууртап жи
жанындагыга чынысын сунду. Беркиси лып этип тура
чынысын алып самоорду көздөй жөнөдү. Деректир аларды
калып эшиктен бирөөнү чакырмакка жөнөмөкчү болд
текшерүүчү жеңинен кармап кайра ордуна отургузду. Анан
куюлуп келген чайдан шоркурата ууртап, кыргыз нанды
кайра каймакка матырып сугунуп кирди. Былчылдата чай
сайын тамшанып, артынан чайдан дембе-дем ууртайт.
каймактын даамына ыраазы болдубу, же көңүлүн көтөргөн
бир нерсе болдубу ким билсин, көз көрүнөө кебетеси өзг
мурунку кабагы карыш түшкөн кишинин ордуна жагы
жаркылдаган киши болуп чыга келди. Акыры алдындагы

бошманты, кырдуу шымы такыр эле жарашпай тургансыйт. Анан калса өзү дагы кыйналып кеткен бейм, галстугун шалбырата сыртын таштап, мойнундагы топчуларын бошотуп салыптыр. Тиги күржүйгөн моюн мындай моюнтурукка чыдабаса керек. Буларга бирде катарлаша калып, бирде артка кала түшүп келаткан директир анын мойнун бир карап алып өзүнчө таң калгандай шыпшынып алды.

Төртөө ошо чубашкан бойдон машинага келишти. Жанагы уруп бойлуу арткы эшикти ача калып көз айнекченди отургузду да өзү рулга отурду. Берки болсо нары жагынан айланып барып айдоочунун катарына отурду. Директир болсо эмне кылып кимиси менен коштошоорун билбей туруп калды. Капкара жолтандабас ими от алып жөнөй берээрде арткы терезе акырын түштү да тергеруучу директирди өзүнө жаңдап чакырды.

– Жанагы дудук такыр сүйлөбөйбү? – деди ал эңкейе берген директирге

– Жок. Такыр сүйлөбөйт.

– Ата-энеси менен дагы сүйлөшө албайбы?

– Жок. Ата-энеси менен дагы сүйлөшө албайт.

– Балким бир туугандары менен сүйлөшөөр.

– Жок аксакал. Эч ким менен сүйлөшө албайт ал. Анын тилин бул айылда азырынча эч ким билбейт. Анан калса ал куурагыр укпайт дагы.

– Жакшы... жакшы экен,– деп нарылай түшүп күбүрөндү тергеруучу. Анын эмне дегенин укпай калган директир ого бетер ыңкейип:

– Кандай дейсиз? – деп жалтаңдай сурады.

– Жок, эч нерсе эмес. Мен өзүмчө эле. Макул анда Жолдубай Сапарбаевич. Көрүшкөнчө.

– Аа макул. Жакшы жетип алыңыз...

– Терезе жылмыша көтөрүлүп, машина жүрүп кетти.

– Мына! Ушинтип эле бүтүрүп койчу иш болчу,– деди артта отурган буурул чач өзүнчө

кармап келесиңерби, аны өзүңөр билгиле. Бирок, ил
аткарылсын. Түшүнүктүүбү?!

– Түшүнүктүү шеф.

Шефи мойнундагы галстугун чечип ыргытып, тысыра
таралган чачын маашырлана сылап чалкалай отурду. Ке
берки мээсин тынымсыз чукуп, желкесинен ныгыра басып
жүктү бирөө ыргытып жибергенсип, кере-кере дем алды
баланы кайдан таап, кантип кармайм деп түнү менен ой
чыккан неме акыры тапкан акылы алда немедей ишке ашк
курсант болуп, өзүн ааламда жок акылдуу сезип келатты.
күндөн бери ушул жактарда жүрсө да бир да жолу наз
илинбеген тоолор бүгүн гана көзүнө илинип, алардын улуул
эч сыр бербеген сүрдүүлүгүнө суктанып, таңдайын шыкыл
отуруп, мемиреп уйкуга кетти.

* * *

Чыгыштан жарык жайыла чыгып, айланага үрүл-бүрүл
түшө баштады. Демейде жай күнү болгондо бул убакта а
канаттуулардын жан эргите сайраганына толуп, шаңга бө
чыкмак. А азыркы сай сөөктү сыздаткан суукта канатт
калбай калган окшойт. Анда-санда ары-бери учкан карга-к
эле болбосо, асманда канат серпкен бир да жандык жо
Ушундай жымжырт талаанын тынчтыгын бузгусу келбег
тээ айылдын ылдыйкы тарабынан эки жигит коктунун та
менен чыга келди. Экөө анда-санда күңкүлдөшө сүйлөшкөн
болбосо, кабактарына кар жаап, бир чети уйкудан калга
нааразы болуп, бир чети кыш боло элек жатып сөөктөн
чучукка жеткен суукка нааразы болуп үңкүйүп келе жаты
Булар болжошкон жерге келип коктунун боорунан жайланы
убакта айлана дагы толугу менен жарык болуп калды. Б
күн дагы эле уясынан чыга элек. Экөө коктунун күңгөй бет
орун алып баштарын койкойто чыгарып айылды карап жаты
Бир маалда күржүгүйү чөптүн муздактыгына чыдай албай се

колуна мыжыга кармап туруп ыргытып таштады. Узуну болсо
камырабай гана жата берди. Чынында тиги баланын кой жайы
чыга турган убагы да болуп калган. Эми колдон келишинче
сактанбаса болбойт. Сактанбай анан. Эптеп жарым саат чыдай
турса бул түйшүктүн баары бүтөт эмеспи. Кайдагы бир баланын
миселеси чечилбей мээлерин эзип бүттү. Ошол жолу болбой кал-
гандан күндөн бери шефи үчөөндө тынч алып уктоо деген жок.
Айрыкча экөөнө эле убал болду. Шефи эстеген сайын кыжынып,
кыйкырып, урушуп атып шайларын оодарды. Дагы кечээ
мектепке келип кеткенден бери бир аз жоошуп калды. Баланын
убаса дудук экени бир топ эле санаасын тынчытты окшойт.
Ошентип бүгүн минтип экөө бул жерге дудукту кармап кеткени
келип отурат. Кечээ анын таң атпай кой артынан чыгаары
тууралуу маалымат алышпады беле. Демек анын көзүн таза-
лаганга таңкы ээн талаадан өткөн сонун шарт болмок эмес.

Бирок... Иш такыр ойдогудай болбой, булардын шаштысы
кете баштады. Улам-улам дүрбүсүн көзүнө такап айылдын
талааны карай чыга турган көчөсүн карай берип экөө тең тажады.
Эми Боханын тамекисин тыймак тургай сүйлөгүсү да келбей
калды. Таң атып, жерге жарык кирмек тургай талаага мал айдап
чыккан кишилер да пайда болду. Бир аздан кийин болсо
көчөлөрдө бирин-серин мектепке жөнөгөн балдар көрүндү.
Ушуларды көргөн сайын Нуриктин заманасы куурулуп баратты.
«Дудукка эмне болду экен? Булардын келээрин шекшип
калышканбы? Же бала бирөөгө айтып койду бекен? Эч ким менен
сүйлөшө албайт дешпеди беле? Жаңылыштыбы я?...» Ушул
сыяктуу ойлор барган сайын мээсин жеп, бир орунга тура албай
калды. Улам-улам тура калып коктунун таманы менен өйдө-
лдый басат. Кайра жата калып айылга дүрбү салат. Ал тургай
төэтиги көчөнүн башындагы мүрзөгө карай кеткен чоң көчөнү да
көз жаздымда калтырган жок. Жок. Дайын жок. Дегеле кой
айдап эч ким чыга элек.

Ушинтип турганда Боха сүйүнүп кеткенсип кыйкырып

Кыскасы ал ушинтип бир топко санааркады. Эгер балки
туруп, ары-бери басып калган убак болгондо тартынбай эле к
сурап чыкмак. Бирок азыр анте албады... Кантип тебелеп к
барат? Тим эле кабар айтчудай болуп, эл тура электе кирип б
кимге жаксын? Айла жок алыстан акмалап гана тура берди.
маалда топ-топ болуп окууга шашкан балдар да өтө башт
Баса, кечээ сурап жүрүп дудуктун атын тактаган болчу. Б
деген жакшынакай аты бар экен бечеранын. Анысын дагы
медпункутта балдарды каттоого алган медайымдын архив
таптырды. А тиги Сатыйларга барып сурагысы да келген э
Ал киши негедир эле чочулап, кача берчү болду. Баласына э
тийгизип коёт деп ойлойбу, же кандай, деги түшүнүксүз. Ос
топтон кийин, качан элдин баары туруп, корпойлордон жа
ган оттун түтүнү бурулдап чыгып калганда чыкты дудуктун
лору. Артынан коңгуроосун шыңгыратып ооз чыга келди. Б
бул жолу негедир атасы Сатый да айдашып алыптыр. На
алгач бул көрүнүшкө түшүнө алган жок. Бир топто барып бил
иштин сыры. Көрсө бүгүн дудуктун ордуна ири жаш улуу а
чыгыптыр кой кайтарганы. Ошого атасы коюо айдашып кела
тура.

– Тигил коктуну өрдөтүп барып төшкө жай. Ошол жак
чөбү жакшы. Эптеп түшкө чейин карай турсаң ошол дудукту
берем,– деп баркылдап келатты Сатый.

Алардын сүйлөшкөнүн угуп эле артка кетти. Сатыйды дай
жок кызгандырып, жинине тийгендон коро түшкө чейин
турганы эле оң. Деги дудуктун аман экенин билди. Болду, сан
тынч. Барып тамактанып алып, райондун борборуна барып
калышы керек. Шектүү бирөө кармалды дейт ал жердеги ке
тештери. Канат болуп чогуу барышмай болду. Анын машин
бар. Кокус иштин түйүнү чечилсе кийинчерээк келет. Анда
баланы биротоло ала кеткени келет. Болбосо, түшкө чейин к
калышаар.

Баса, дудуктун бүгүн талаага чыкпай калганына дагы ооз

– Деги кайдагы балээге кабылды эле бул? Көрсө көрдүм дебейт беле? Деги көрсө эмне, көрбөсө эмне?! Эмне ушу дудук кармап берет беле ишпиондорун? – деп бир далайга түнөрүп отурду ал. Акыры кемпирин карап,

– Кой ушул ызы-чуу бүткүчө баланы мектепке жибере туралычы. Болбосо булардын түрү жаман. Баланды окутуп койбой-суңбу деп жалаа жапкандан да кайра тартпайт. Эртең жоопко тартылып кетпейли. Койду бир жумача берки балдар деле карай турат,– деп улуу баласына жаңсай сүйлөдү. Аялы да ого бетер кейип алды.

– Кайдагы кара саат чыга калды эле? Бөөдө балдарды окуудан калтырып... Бири-бирин өлтүрмөктөн бышырып жесе деле ушул айылга келбей эле коюшса эмне. Талаада калгырлар. Карачы эми... Тиги Жолдубайга сүйлөшүп бир класска кошо туруш керек тигини. Бир айча окута турса болду да. Ошентип эле сүйлөшүш керек.

– Ой кайдагы бир айча. Кеткиче эле. Тетиги милийсалар кеткиче эле кошо турсун. Бир ай дегенде койду ким карайт? Азыр кесүүгө кошконго да болбойт. Жугуштуу оору деген көп. Былтыр канча кой өлдү. Сен дагы кошолонуп кетесиң да. Бир жумача окута тур деп айт. Бир жумада кетээр тиги шимшиген неме. Катын баласы бардыр анын дагы, Кудай урбадыбы!..

Маселе ошентип тез эле чечилген. Эртеси Сатыйдын аялы дудугун эптеп кийинтип алып мектепке жетелеп жөнөдү. Ал биротоло улуу баласын да сурай келмек. Бирок, мектеп деле булардын дудугун күтүп отурбаган экен. Деректир дудук менен апасын көрүп чок баскансып секирип кетти. «Э кокуй текшерүүчүнүн жашыруун айтканы буларга да жеткенби?» деген ой мээсине шак дей түштү тим эле. Көзүнө ошо күнкү текшерүүчүнүн каардуу элеси тартылганда тим эле дене-бою зыркырап кетти.

– Ой силерге эмне болду? Эмне келдиңер? – деди ал учурашпай эле. Анын минтип сирпилдегенине Зуура көңүл буруп да койгон жок.

айтты» дейби? Же «окутпагыла, силер мыйзамдан кач
шылтоосун издеп атасыңар» дейби? Эмне дейт деги? А
карбаластап отуруп чөнтөгүнөн бет парчысын таап ч
чекесинин терин сүртту.

– Деги сиз ойлонсоңуз, баланы ушул убакта кантип о
берсин? Кайсы класска кошом мен муну?

– Айланайын агай, антпеция. Былтыр биринчи кл
катталбады беле. Ошого кошо турушуп бийил деле.

– Экинчигеби? Ой мунуңар тамга таанытбайт да керек б

– Ой мейли эми. Бир жумача окута турушуучу. Анан
милийсалар кеткенде эле кайра чыгарып алабыз.

– Чыгарып алып кайда алып баралыцар? Ого бетер шек
сурады.

– Эми көрөбүз да. Балким шаарда майыптар үчүн оку
бар дейт...

– Жок! Ага алып барбайсыцар! Эч жакка чыгарбагыла ба

– Ой, эмне болду сизге? Анда сиз окутуцун муну?

– Окутам. Өзүм окутам. Ушу сөздү айтканын айтып
кайра чочуп кетти. «Эртең шаарга алып барамы деген
окутам» деп алып калган десе эмне дейм? Тиги болгого калба
ошондо?...»

– Бир жумача окутам. Жо эки жумача. Болду. Мил
кеткиче дейсиңерби? Макул милиция кеткиче окутам.

– Аа болду. Бизге ошол эле болот. Эми ойлоошуп, биз
шаарга деле алып бара албайбыз. Ага кошо апа керек. А
көрө эптеп ушу милийса кеткиче окуп атат дедире туре
анан калганын өзүбүз чечип алабыз да.

Ошондо гана «өхх» деди деректир.

– Аа ошондой дебейсиңерби? Мен дагы эмне болуп
дейм,– деп жеңилдене отурду. – Макул. Экинчи класска к
койгула. Мени айтты дегиле. Экинчи сабакта мен да табы
коём.

– Рахмат, агай. Рахмат.

тагандарычы. Байкуш дудукка ушунун баары жат көрүнүп, ого бетер корунуп отурду. Апасы отургузуп кеткен жерден мектептен тараганга чейин кыймылдаган жок. Бир топто гана өзүнөн улуу эжеси келип ээрчитип кетти.

* * *

Ал күнү Надыр дудук менен дагы жолукту. Бирок, бул жолу бала көп деле качкан жок. Алгач чочулаганы менен балалык ышкысы күчтүүлүк кылды. Анан калса Надыр тиги райондук борбордон атайын даярдана келген болчу. Колундагы баштыкта алма-салма, чет өлкөнүн шоколаддарын, шире ала келген. Койлордун берки четине жакындап келип отурду да жерге ала келген газетасын коюп, үстүн жанагылар менен жайнатып салды. Анан өзү нары басып кетти. Койдун наркы четинде карап турган бала бир топ кыйылып турду да, бир маалда акырын жакындап келип отура калып жей баштады. Бул убакта Надыр шашпай басып койлорду бир сыйра тегеренип чыкты. Тээ ылдый бөлүнүп бараткан эчкилерди бери үркүтүп, койго кошту. Анан кайра жымыңдай басып баланын жанына келди. Байкуш жедеп ар кимден корунуп, жалтаң өскөн неме Надыр келгенде да башын жерге салып, күнөөлүүдөй үңкүйүп отурду. Бирок мурдагыдай тура качкан жок. Надыр ичинен кубанып кетти. Бул өтө чоң жетишкендик болчу. Эптеп бала менен достошуп алса болот эле. Анын сырын айттырыш үчүн достуктан башканын кереги жок болчу. Мына эми ошол максатка жетээрине аз эле калды.

Надыр жерге жүйүртө басып отуруп ширенин кутусун алып, жанындагы желим чөйчөктүн бирөөнө толтура куюп жарымына чейин жутту. Анан тиги баланын чөйчөгүн да толтуруп ага сунду. Бала бир аз кысынып турду да анан колуна кармады. Андан кийин Надыр алмадан кесип бере баштады. Бара-бара бала тартынбай эле сунганын алып жеп кирди. Кыскасы бул күнү Надыр айылга көңүлдүү келди. Бир топко чейин бала менен чогуу болуп, койлорун тосушту. Анча-мынча сүйлөшкөнгө да аракет

жагат деп эле таттуу бере бербей, курсагын тойгузаар бирде
берейин деген болчу. Ошентип экөө талаага отуруп алып
шылап тамактанышты. Байкуш дудук эми чочулабай калып
Тамакты да жакшы жеди. Улам алыстай баскан койл
тосмолойт дагы кайра келип Надырдын жанына эпейип от
калат. Бул көрүнүш кийинки күнү дагы кайталанды. Экөө
кадимкидей эле чогуу отуруп тамактана баштады. Курсак
тоюп отуруп калган кезде Надыр ала келген папкасын ачып ба
үчүн бир эки журнал, бир сүрөттүү китеп, эки альбом ж
жыйырма-отуздай эндей сүрөт алып чыкты. Бул альбом м
сүрөттөрдү Канаттын үйүнөн алган. Алардын үй-бүлөлүк аль
менен балдарынын өзүнчө альбому бар экен. Берки бош сүрөтт
болсо Канаттын аялы аркылуу кошуналарынан, жакшы
катышкан теңтуштарынан чогулттурду. Атайын баланы тар
үчүн кызыктууларын тандап алды. Андан кийин альбо
арасына да, бош сүрөттөрдүн арасына да шектүү кылм
керлердин, издөөдөгү адамдардын сүрөттөрүн аралашты
койду. Себеби, жалаң кылмышкерлердин сүрөттөрүн кар
коюу али наристе немеге туура эмес таасир берип коюшу мү
болчу. Андан көрө аларды көп сүрөттүн арасына салып ко
бала тааныбагандарын жөн эле карап өтүп кете бермек. Эгер
эле өзү тааныган кылмышкерди көрсө анда сөзсүз баш
кыймыл кылышы мүмкүн. Демек, Надыр дудуктун ар бир сү
кылган мамилесин байкап отурушу керек. Анын би
кыймылын жаза кетиргенге болбойт. Бул эң негизги чеч
убакыт. Эгер ушулардын ичинен бирөө болуп калса, анда
бир кыйла жеңилдээри турган иш эмеспи.

Баары ойдогудай болду. Бала сүрөттүү китепти да, журна
да баратап чыкты. Андан кийин Надыр ага өзү да көрү
болуп альбомдорду ачып жылдыра баштады. Көрөэли к
эриккен неме сүрөттөрдү бирин калтырбай карап отурду
тургай Канаттын кичине баласын көрүп жылмайып да а

башын көтөрүп Надырга жалжылдай тигилди. Ичинде «бул эмнең?» деген ой турдубу, же «муну эмне алып келдиң?» дедиби айтор суроолуу көздөр менен жалжылдай карап, бир саам турду. Бирок ошондой эле суроого толгон көздөр Надырда да бар болчу. Ал да баланын көзүнө тигиле карап, «чын эле ушулбу?» дегенсип зарыга карап турду. Акыры дудук колундагысын таштап ийди да эми Надырга да ишенбей калгансып кетенчиктеп барып, өзүнчө отуруп калды.

Надыр болсо бир кубанып, бир чочулап отурду. Кубанганы иштин түйүнү аз да болсо чечилгени. Чочуганы болсо Кыргызстандан чыгып кетти деген коркунучтуу кылмышкердин так эле алдынан чыга келгени... Сүрөттү кармаган бойдон бир саам отурду. «Демек бул келген экен да» деп жатты ичинен. Ал тууралуу баардык маалыматтарды көз алдына жандандырып эстөөгө аракет кылды. «Өз аты Кайрат болсо керек эле. Кайрат Жумагулов. Кылмышкерлердин арасында Карышкыр деген аты менен таанымал. Мурда эки жолу соттолгон. Кийин «ден соолугуна байланыштуу» деген шылтоо менен азаттыкка чыгарылып, ошол бойдон Кыргызстандан чыгып кеткен. Бул убагында өтө чоң кылмышкер болчу. Бирок, акыркы убакта аброю таптакыр ылдыйлап кеткен. Ал тургай мунун ордун башкалар ээледи, эми алар Кайратты тындым кылат деген имиш да чыккан. Бирок, мунун баары бир келээрин болжоп, коркуп отургандар да жок эмес. Демек ошолордун ойлогону келген экен. Балким, келээри менен эле жолун тазалап киргендир... Эх-х Карышкыр, Карышкы-ыр. Эми кайда качып кутулаар экенсиң? Ден соолугуң шылтоо боло албас эми...» Башын көтөрүп дудукту карады. Корко баштаганбы, же ошол күндү эстедиби, айтор көздөрү аландап, куп-куу болуп отуруптур. Надыр дароо мостоё түшкөн жүзүн өзгөртүп, балага жылмаюу тартуулады. Анан алдындагы жайнаган сүрөттөрдү жыйнап папкасына салып, китептерди, журналды калтырып койду. Алдындагы момпосуйдан бирди алып, сыртын аарчып балага сунду. Тигил бир топко эмне кылсам деп

нары коюп коёт. Акыры бала чыдабай кеттиби же, жа
бергиси келдиби айтор, акырын колун сунуп кара жолтандаба
сүрөтүн беркинин колунан алып бир саам карап турду да, «у
дегенсип беркинин алдына таштады.

Надыр ичинен дагы бир жолу жым дей түштү. «Уур
көчүгү кууш деген ушул. Мына машинасынын үлгүсү да табы
Эми кармаш керек каапырды» деп кымылдап отурду ал. Кеч
алган маалыматын сураштырып түз эле борбордо иштеген жа
мамилелеш оперге чалган. Бирок, Карышкырдын кел
тууралуу аларда деле маалымат жок экен. «Балким жаңы
гендир? Же жаңылып калбасын тиги балаң?» – деп күмөнд
койду анысы. Ошентсе да Надырдын суранычы менен
жакшылап иликтеп көрмөй болду. Албетте, алардын кол
кылмыш дүйнөсүндөгү жөргөмүштүн жөтөлгөнүн туя турга
лактар бар. Ошондойдон бир-экини кармап келип катуу
макка алса эле сайрап беришет эмеспи. Деги, баары бир ки
келгени, кимдин кеткени билинет дечи. Бирок, бул жерде
өмүрү турган соң ылдамдабаса болбойт. Андай жексурла
бир күн азат жүргөнү бир канча адамдын башына туу
коркунуч.

Надыр бүгүн да маалыматын чогултуп түнү менен бол
ошол досуна байланышмак. Эгер андан оң жооп келсе, анд
эле начальнигине кабар бериш керек дагы, баланы тыкыр су
алыш үчүн шаарга алып кетиш керек. Андай так маалымат
алып баруу тиги кежир начальниктин гана кыжырын коз
Ансыз деле өчөшүп жүргөн неме ого бетер айласын кетирет му
Алдына далилдерди койгондо гана жооп таба албай калат эм

Оозу ачылган желим баштыкта турган алмадан керте ти
ойлонуп отурду. Дудук болсо жанында таягынын учу менен
чукуп отурган. Бир саам ойго батып кеткен экен, бир ма
эсине келип, эми турсамбы деп карай бергенде дудук
жалжылдай карап турганын байкады. Кебетесинде канда
бир нерсени айтайын дегендей түрү бар.

– Эмне болду? – деп башын сурооду ийкеди. Бала шы

Бирок тиги өзүнө тигиле карагандан башка жооп бербеди. Шашып-бушуп чөнтөгүнөн телефонун сууруп чыгып чалып иймек болуп кайра токтоду.

– Бул биринчи тамга Обу же Дбы? Акыркы тамга да так эмес...

Анан эки жагын карай калып жакыныраак жерде турган чычкандын ийинин көрдү. Топурагын тим эле дөбө кылып үйүп коюптур. Ошого жетип барып нары-бери топурагын жайып, таптап жиберди да баланы өзүнө чакырды. Нарыраак турган бир түп ит мурундун бадалынан айланып жүрүп тикенеги жок чырпык тапп сындырып келе калды. Дудук деле анын оюн түшүнүп турган окшойт. Тиги чыбыкты сунаары менен алды да эки колдоп эпсиз кармап акырындык менен жазып кирди. Мектепке кечээтен бери барып, партага отуруп атканы менен колуна калем кармап көрбөгөн неме жазганды деле, тамганы деле билчү эмес. Болгону ошол күнкү эстеп калган машинанын артындагы номурду кандай корсө так ошондой чийип бергенге аракет кылып жатты. Анын мынчалык эске тутуусу күчтүү экенин ким билиптир. Эптеп көргөн кишисин тааныса экен деп отурбады беле. Ошондо гана ал тууралуу Канаттын айткадарын эстеди. «Ал бир көргөн немесин унутпайт. Ал тургай койлорду да бири-биринен ажыратып тааный алат. Кайсы козу кайсы койдун баласы экенин эки жылдан кийин да таап бере алат» деген болчу. Көрсө чын экен да. Мына эми карачы. Тигинтип бир жолу гана көргөн номерди жазып атканын.

Дудук такырга шашпай, ар бир тамгага кылдат мамиле кылып жазып чыкты. Биринчиси латынча D экени белгилүү. Экинчиси менен үчүнчүсү болсо тигинен сызылган таякчалар. Демек 11. А үчүнчү менен төртүнчү тоголок. Ушу акыркысы гана баш жагы түзүрөөк, бирок аягы кайрылгансып турат. С эле болсо керек. Акыры кандай болсо да борборго кабар бермей болду. Баягы опер досуна чалып, «D1100C» деген номердеги джип машинасы кимге катталганын, кайда болгонун тактап берүүсүн өтүндү.

Арадан жарым саат деле өткөн жок. Ыкчам кыймылдаган экен досу. Телефону шыңгыраганынан алса ошол

Эми баары чечилет деп турганда досунун минтип какш
сүйлөгөнүнө жаны кашая түштү.

– Жанагы Гүлжигиттин ырын уктуң беле? «Чоңойгондо
болом, джип болом» деген ырды?

– Э билбейм аныңды? Гүлжигитиңди да тааныбайм.
машинаны айтчы аны коюп.

– Анда угуп коюшуң керек экен досум. Бул айткан маш
ошентип ырдап коюп Жалал-Абадда жүрөт.

– Ой кокуй оой, маалкатпай айтчы эми. Эмне эле деп ата
Бар бекен же жок бекен?

– Тико экен досум, тии-коо. Ал номер менен катталган Ж
Абад боюнча бир эле тико бар экен.

– Койсоң?

– Койбой эле. Карышкыр Жалал-Абадда тико менен ж
«чоңойгондо джип болом, джип болом» деп ырдап коюп. Х
ха... Боорум, ай боорум.

– Ээ-эй ушу сенин тамашаңды...

Надыр ызаланып кетип телефонду коюп салды. Анан
басып келип жанагы дудук жазган топурактагы жазууну к
карады. «Балким О болуп жүрбөсүн?» Ушул ой менен кайра
калмакчы болду да, телефонду кармаган бойдон токтоду.
Ошто катталган машина ушул жакка чейин келе кой
Кылмышкер деле анчалык аңкоо болбосо керек. Бул жакта
эле байкала турган номер. Баса, Жалал-Абаддын машинасы м
деле ушул жакка чейин келбеши керек эле? Бул жерде канда
бир жаңылыштык болуп аткансыйт.»

Күмөндөнгөн бойдон дудуктун жанына кайра барды. Ал
номур жазып бергенден кийин койлорду бир сыйра тосуп
эчкилер токтобой кирип кетип аткан жарчанын кырына б
отуруп алган. Жанына келип катарлаша отурду да колуна ка
келген чыбыкты балага сунду. Өзү болсо жарчанын жээгин
шагыл таштуу такырдын бир жерине тизелей отуруп «к
жазчы» дегенсип белги берди. Дудук деле эринген жок.

– Алло, эмне болду Канат?

– Байке, кандайсыз? Жакшысызбы? Дудуктун жанындысызбы?

– Ооба, эмне болду?

– Байке, мен сизге баратам. Абайлабасак болбойт. Азыр бул жактагы бирөө чоочун кишилер жүргөнүн көргөн экен. Ошону угуп эле сизге чалып атам.

– Чоочун кишилер? Ким көрүптүр? Кайдан көрүптүр?

– Ушул айылдык эле бирөө көрүптүр байке. Дал ошол силер кой жайган беттин үстүнөн көрүптүр. «Капыстан жолугуп калдым» дейт. «Наркы беттен чыга калсам мени көрүп дуңкулдаган бойдон ылдый түшүп кетишти» дейт. «Биздин айылда мындай зуңкуйган узун неме жок эле, кайдан келген?» деп кетип калгам» деди. Ошого силердин жолуңарды утурлап чыктым эле.

– Макул. Рахмат Канат. Рахмат.

«Келээрин билгем алардын» деп кымыңдады ичинен. Бирок, миң билген күндө да ушунча жакын жүрүшкөнүн ойлогон эмес экен. Бир саам тула бою дүркүрөп кетти. «Бул жанкечтилер талаа жеринде ит аткандай атып ташташы да мүмкүн? Милиция экенин карамак беле алар?» Эки жагын абайлай карады. Баладан оолактай берип калың күрмөсүнүн ичинен, колтук тушуна катып жүргөн тапанчасын сууруп чыгып, бир сыйра карап, даярдап туруп кайра салды.

* * *

Ошону менен Надырдын кечке айласы кетти. Баланы эми бул жерде кармоого болбойт. Бирде болбосо, бирде тузакка илинип калышы мүмкүн. Кокус түнү менен үйлөрүнө кирип барса эмне болот? Дагы жакшы, чоочун-чобурга такыр жолобогон, айылда көп жүрбөгөн бала экен. Болбосо муну алаксытып жүрүп деле уурдап кетишмек. Кечинде үйгө келгенден кийин Канат экөө көпкө ойлонушту. Начальникке чалып болгонун болгондой айтып

– Алоо, Толкун кандайсың? Жакшы жатасыңарбы? Ба
жакшыбы? Эрмектай эмне кылып атат? Аа жакшы... Жак
Мен деле жакшы жүрөм. Эртең барайын деп турам. Бирок
жардамың керек болуп атат. Сен эртең жумушуңан суранып
аласыңбы? Ооба, эртең. Кеп мындай. Баягы дудук баланы
кетиш керек болуп атат. Ии, баягыда айтпадым беле. О
алып кетиш керек болуп атат. Бирок мен алып кете алб
Себебин дагы... Угуп турсаң... Начальник эмне дегенин келген
айтып берем... Эми аны билесиң да... Болду эми кейибей т
аны биринчи көрүп аттык беле... Сарсанаа болбо... Кыс
ушундай...Баланы сен «Кызыл жарым айдын» атынан
кетишиң керек. Жөн эле... «Баланы текшертебиз, азыр м
балдарды карап атабыз. Гуманитардык жардам» деп эле
кетесиң... Калганын биз жардам беребиз. Кыскасы эртең
бер. Документтериңди, керек болсо жумуштагы кийимдер
да ала кел. Сөзсүз кел Толкун, сөзсүз! Макул... Эртең мен
автобус менен чык, бул жактан тосуп алабыз. Мектептин
нындагы аялдамадан түшөсүң. Макул. Жакшы тур. Көрүшкө

Бул Канат экөөнүн чыгарган чечими болчу. Баланы э
көздөн далдоо кылып алып кете туруш керек. Ошол эле уб
ал жактан да сураганга оңоюраак. Нары бери темселебей, у
алып барып адамча мамиле кылса, керек болсо булардын т
таба турган психологдордон жардам алса да болот. Анан к
мындан башка чара да жок калды. Бул жер күн өткөн са
кооптуу болуп баратат. Тигилердин аңдып жүргөнүн бол
жүрдү эле, бүгүн ачыкка чыкты. Атаганат, жанагы начальни
тоң моюндугу ишке такыр тоскоол болуп туруп алды. Бол
жардамга киши жиберсе бул жакта кимдер шимшип жүр
эчак билинмек. Бирок, уккудай эмес. «Дудугуң, келесооң»
да турат.

* * *

Эртеси баары ойдогудай болду. Аялы эртең мененки авт

бирбоорду карай жөнөдү. Байкуш, дудук үйүнөн алыстаганга жүрөгү дүкүлдөп, балбал жанган көздөрү жылтырап коркуп кетти. Анын бир гана ишенгени канча күндөн бери ашына болуп калган Надыр. Азыр да ошонун колтугуна кынала отуруп, коргоп алган. Анын минткени Надырдын ого бетер жүрөгүн жибитип, бечерага пейили төгүлдү.

Вася дудуктун шаарга сапар алышы тууралуу кабар ушул турган айыл элинен биринчи Карышкырга жетти. Булар кабинеттен чыгып Канаттын машинасына отуруп-отура электе ал директир баягы текшерүүчү калтырган номерге чалды. Карышкыр мындай маалыматты жөн калтырабы? Бала менен чыккандар тууралуу ийне-жибине чейин такып сураган соң директирге ыраазычылык билдиримиш болуп телефонду койду да, дароо жигиттерине кыйкырды.

– Дудукту колдон чыгара турган болдук акмактар! – деп бир тийди тигил экөө бөлмөгө кирээри менен. – Мен силерди ичип-жесин деп багып жүрөмбү, я?! Кана колуңардан бир иш келгени?! Кана?! Ой ушу силерге ишенген мен да акмакмын, эннеңди!.. Жаны күйгөнүнөн чыдай албай ордунан туруп терезени карай басып кетти. Бутуна сыналгынын пульту уруна калды эле, жини менен анысын бурчту карай ыргыта тээп салды. Деги жинин өмнеден чыгарааарын билбей жаман болду. Терезеде жедеп кир баскан парда илинип турган. Көзүнө ал дагы мокочо көрүнүп кетти окшойт капталды карай силке тартып таштады. Ылдырап ирең турган немеге ушул эле жетишпей жаткан экен. Бир топ илгичтери жулунуп, ого бетер шалпыйып жатып калды.

– Бүгүндөн калсак анда иштин бүткөнү, билип койгула! – деп кайра бурулду берки экөөнө. Заар чачкан көздөрү менен экөөнү матай тиктеди бир саам. – Эгер бүгүн да колуңардан келбесе анда менден жакшылык күтпөгүлө. Же түрмөнүн түбүндө чирийсиңер, же алдагы калдайган башыңардан ажырайсыңар. Башка жол жок.

Экөө лам деп ооз ачпай туруп беришти. Башчысынын айтканы

өмүрү да, өлүмү да так ушул кишинин колунда деген түшү
Мына ушул түшүнүктүн айынан кожоюну колу-буту шал бо
өлүм төшөгүндө жатса да кол кайтарып, каяша кыла алыш
эмес. Азыр да ошондой болду. Карышкыр мурунку кар
кырлыгынан калып, айласы кетип алдастап турганына кара
экөө анын баардык жемесине чыдап, шалбырап турушту. Ш
болсо аларды канча күндөн бери оозуна келген сөз менен аш
сөгүп, жер-жеберине жетип келет. Баса, Карышкырдын да
күйгөнүнчө бар эле. Күнү кечээ бул аймакта Надыр баркы арт
эми бир аз убакыт болсо бүтүндөй республикага сөзү өтөөр кү
жетем деп турганда буга күтүлбөгөн бут тосуу болду. Эч ки
белгисиз бир суу куйдунун итчилиги менен мыйзамдын тор
кабылып, капаска чалынды. Ошону менен жолго түшүп келет
иштери бир заматта ойрондолуп, крим дүйнөдөгү Надыры
мөндөп кетти. Мындайда кимдин-ким экени бат эле били
эмеспи. Мурда колунан иш келип турганда көзүн карап, ыл
санап жүргөн немелер тез эле боорун качырып, керек болсо д
манга айланып чыга келишти. Андан кийин акырындап кир
таап турган булактарын тартып алышты. Бара-бара душм
дыктары ого бетер күч алып өзүнө кол сала турган кейипке өт
тү. Албетте, алар үчүн буга окшогон көк беттин тирүү отур
нынын өзү эле коркунучтуу болчу. Ушундай алсырап турга
көзүн тазалап салбаса, кийин баары бир кедерин тийгизбей к
мок эмес. Бөрү карыса да бир койлук алы бар деген кеп те
жерден айтылбаган тура. Душмандар ушуга көзү жетип м
жок кылмак болушту. Иш барган сайын ырбап баратканын ту
бул да бекер отуруп берген жок. Бар айласын салып, колдо
быдырын колдонуп жүрүп, акыры бир шылтоосун тап
Дарыгерлерден «бир жумага жетпеген өмүрү калды» деген спра
алдырып азаттыкка чыгып, чет өлкөгө чыга качканга жетиш
Өлбөгөн адам алтын аяктан суу ичет дешет эмеспи. Алды-арт
карабай араң кутулган неме чет жерде жүрүп кайра эле тирден
Тез эле өзүнө окшогондор менен байланыш түзүп, мамиле к

гана кайрылып келип, мурдагыдай эки тизгин бир чылбырды колума алам деген ойлору бир заматта бырын-чырын талкаланды. Кыскасы ушунча байлыгынан, бийлигинен ажыратып, душмандарынын алдында тизе бүгүүгө аргасыз кылган немени өз колу менен жайлап, биротоло тындым кылмайын жай алып отура албай калды. Акыры жумуштарын жыйыштырып коюп, көксөөсүн суутмакка аттанып чыкты. Албетте Жеки шүмшүк дагы жөн отурбай мунун бир топ иштерине ээ чыгып, өзүнчө байлык жыйнаганга жетишкен экен. Ал тургай бир далай акча чогултуп чет өлкөдөгү банктарга чыгарып ийиптир. Мунун баарын ушул жердеги узун кулак тааныштарынан укту. Мурда-кийин мындай ишти далай кылган эргул Жекинин кайда басып, кандай тураарын бир заматта тактап туруп, оңтою келген күнү чычканды мышык алгандай басып калды. Жекиге бул жолу тегеректеп жүргөн жигиттери да жардам бере алган жок. Ошону менен кургурду жерден алып көргө салды тим эле. Өзү айтмакчы, чыккынчылык кылмак тургай, атын укканда чочуп тургуча кыйнамай болду. Атаганат убактысы гана тар болуп калды да. Болбосо, жанагы чогулткан байлыктарын бир тыйынына чейин алдырып туруп, андан кийин аркы дүйнөгө узатып коймок... Бирок, мунун келишин байкаган атаандаштары, өздөрүнчө шекшинип, аңдый башташты. Албетте ар кандай кокустук болуп кетиши да мүмкүн эле. Ошого жараша алар менен күч сынашууга да эрте болчу. Натыйжада, Жекинин көзүн тезирээк тазалап моокумун кандырып алып басып кеткенден башка чарасы калган жок. Акыры ошондой да кылды. Жакшы эле баары ойдогудай ишке ашып келаткан. Өлүктү ың-жыңсыз жоготконго ыңгайлуу жер да тез эле табылды. Балким ошо күнү «муну өз колум менен жайлайм» дебей эле жигиттерин жиберип, өзү жылуу ордунда отура бергенде бүт баары ошол бойдон жымырайып бүтүп калмак. Тигил күтүүсүз күбө болуп калган койчу балага өзү эмес, мобу алдында турган эки желдети кабылганда деле алардын көзүн тазалап туруп басып коймок. Бирок, кычаштыкты карачы... Эң акыркы жүрүштө

бир айга жылдырышты. Деги үй эле аты болбосо, кедей кепесинен айрымасы жок. Же бир кенедей шарты болсо э кургурдун. Тээ СССРден калган оокаттар, эски көрөн-шөрөнд

– Бүгүн бүтүрбөсөк болбойт! – деп креслонун кырын бир у бир маалда. – Мына мобу үйдүн ыпыр-сыпыры силерге жа атса отура бергиле. Бирок, мен мындан нары чыдай албайм!

Берки экөөнөн дагы эле үн чыккан жок.

* * *

Күн капталдай көтөрүлүп, төбөгө жакындап калды. Бү жуманын иш күнү болгондуктан бул жолдордо азырынча деле машина жок. Кокус базар күнү, же базардан бир күн му болгондо ары-бери каттаган машина бир топ көбөйүп калм Чындыгында бул жер алыскы район болгону менен, дем ал күндөрү өтө турган мал базары менен бүткүл республикага барк болчу. Мындан беш-алты жыл мурда керек болсо кон мамлекеттерден да соодагерлер келчү дешет. Бирок, алард келиши менен баалар кескин өзгөрүлүп кетти. Дыйкандар мал каалагандай баага сата баштагандан кийин, ортодо абадан а таап жүргөн ортомчулар көп кирешеден куру жалак отур калышты. Натыйжада, алар чара көрүшүп, чет элдиктер жолотпой коюуну чечишти. Албетте, мындайда жанагы кр дүйнөнүн куурагырларынын эле күнү тууйт эмеспи. Тигини кордоп, мунусун колдомуш болот дагы, акырындап-акырын, бийликти колго алышат. Андан кийин кызыл кулактард кирешесинен үлүш алып гана отура бер. Мына ошол киреше кө кызартып, кыргынга түшүрүп атпайбы аларды дагы. Бирок, кр төбөлдөрдүн андайы менен бу жергиликтүү элдин иши эм Сатчусу колундагы малын жетелеп, алчусу акчасын томпойт чөнтөгүнө салып базарга барат, көңүлдөрүнө төп келген ба соодалашып кайра жолуна түшүшөт. Тиргилик деген ошент өтө берет тура жай адамдыкы. Айрыкча элет элине көп д шашылыш жок. Натыйжада минтип жолдор дагы бош. Ал тур

бесе экен» деп санааркап атты эле, эми тигинтип алаксып калганына санаасы тынып, көңүлү көтөрүлүп калды. Анын мындай тынч келээрин билсе дагы бир киши деле салып алышмак экен. Эмне, жок дегенде балдарына таттуу-паттуу ала барганга жарамак да. «Мейли эми, ушу тынч баратканыбызга деле шүгүр» деп топук кылды кайра.

Ошентип зымырап отуруп жолу эзиле бергенинен улам асфальт токтобогон белге да жете келишти. Бул жер ушул жолдун чечилгис көйгөйү. Тээ кар эрип, күн жылыгандан баштап ушунтип эзилип турганы турган. Же асфальт токтобойт, же шагыл токтобойт. Деги бир багы ачылбаган бел. Көпчүлүк убакта машиналар тыгылат, же дөңгөлөктөрү бир балээге учурайт. Мына азыр дагы бир машина токтоп турган экен. Болгондо да зыңкыйган кара «Джип» токтоптур бул жолу. «Бу шаардан келген немелер деги жолду карап айдаганды да билишпейт» деп өзүнчө кыйынсынып койду Канат. «Зыңгыраган түп-түз жолдорго эле көнүп алышкан окшойт. Ал тургай дөңгөлөк алмаштырганды билбеген кемпайлары да бар. Ана, айтпадым беле. Сомодой болгон эки жигит жүрүп жол тосуп жардам сурап атышканын карап кой.» Чын эле булар жакындай бергенде эле бирөөсү бурап аткан домкратын таштай коюп, ордунан туруп кол булгап калды. Беркиси болсо узун боюн жашыргансып чөк түшө калып жанында турган бош дөңгөлөктү кармалай кетти. Өзү деле руль кармап, жолдо жүргөн неме болгон соң тигилердин көңүлүн калтыргысы келбей машинасынын күүсүн азайтып, акырындап токтой баштады. Надыр менен аялы уйкусунан ойгонгон деле жок. Канат бир саам экөөнү карады да, ойготпой эле түшүп кетмек болду. Бирок, күтүүсүздүк так ушул жерден башталды. Жанатан беймарал сыртты карап келеткан бала Канат бурула бергенде шарт секирип чыгып артты көздөй жөнөп калды. Канат аны бул күтүүсүз кыймылынан улам эч нерсе дегенге үлгүрбөй аты чыгып артынан чуркады. Ошондо гана Надыр удаама-уда жабылган эшиктин үнүнөн ойгонуп, эки жагын каранды. Алдында

жанында булар келген тарапты карап турган жигитти кар
Тим эле күрсүйгөн неме экен анысы. Бут алдында машина
кошумча дөңгөлөгү жатат. «Дөңгөлөк алмаштырып атышка
бечералар» деп ойлоду ичинен. Аңгыча «Джиптин» нары жагы
куркуйган бирөө чыгып багажникти ачты да ичине эңкейип
нерсени бери аңтара салды. Анысы шалбырай илинип машина
номурунун үстүнкү жарымына чейин жаап калды. Ушу
баарын Надыр жөн гана карап отурду. Оюнда болсо дудук
алдыдагы тагдыры, «андагы маалыматтарды кантип ал
керек?» деген суроолор удургуп жатты. Ой деген күлүк бе
тура. Бир маалда дудуктун талаадагы жазган номери көз алд
тартылды. Такырайган топуракка жазылган «D1100C» де
жазуу. Бир саам анын кандай жазылганын элестетип отуруп
көзү чакчая түштү. Көрсө так ошол жазуу маңдайында тур
экен. Тең ортосунан өйдө жагы чүпөрөк менен жабылган но
так эле бала чиймелеген жазууга окшошуп туруптур. Тиг
үстүнкү бөлүгү жабылган В тамгасы «D» болуп калыптыр. Жан
сызылган кош сызык болсо 77 деген номердин ылдый жагы. (А
11 деп окубады беле.) Ал эми 68 деген жазуунун астыңкы
тогологун Надыр 00 деп окуган болчу. Демек дал өзү. Жүр
«шуу» дей түштү. Бирок, өзүн жоготкон жок. Кебелбей отур
калыбында тизесине арта салынып турган күрмөсүнөн тапанча
сууруп чыгып, даярдай кармады.

– Толкун мени жакшылап ук! Азыр мен эшикти ачаар
менен руль жакка өт дагы, машинаны от алдыр! – деп шыбы
сүйлөдү ал. Өзү болсо сүйлөп жатып айдоочу жактагы күзгү
карады. Тигине Канат артта чырылдап жулунганына кой
дудукту кармап келатат. Кайран дудук машинаны тааныры мен
качып жөнөгөн тура. Эми көзү багажникти чукулап аткан ж
гитке илинди. Ал жанатан бери эч нерсе кылбай эле нары кар
тоңкоюп турат. Демек колуна куралын даярдап мерчемд
убакытты күтүп атса керек.

– Эмне дейсин? Эмне болуп кетти?

машинага далдаланды. Автоматтын огу «Аудинин» капталын
айнектерин бир заматта бырын-чырын кылып тытып жиберди
Мынчалык өзгөрүүнү күтпөсө керек, аялы рулга өтмөк турган
чырылдаган бойдон бут койгон жакка кирип кетти. Канат болсо
эптеп илешип келип машинанын артына далдаланды. Ал дудукту
тыбыраганына карабай бооруна бекем басып алыптыр. Иштин
оңунан чыкпай баратканын көрүп Надырдын көзү чакмактай
түштү. Эптеп бир деме кылбаса болчудай эмес. Автоматтын ог
жаап атканына карабай машинанын арт жагынан чыга калы
өлөрмандана аткылай баштады. Бул жолу тигилер «Джиптин
артына кире качканга мажбур болушту. Кыязы мынчалы
каршылык болоорун күтүшкөн эмес окшойт. Кудай жалгап Кана
ушул учурду пайдаланганга үлгүрдү. Ал арткы эшиктен дудукт
машинанын ичине ыргытып ийип, өзү рулга отура калды. Куда
жалгап ачкычы да тешигинде сайылган бойдон калган экен
Бураары менен «Ауди» дүр этип от алды. Ылдамдыкка салы
ордунан козголо бергенче Надыр болгон огун атып бүтүп, дарс
ордуна жайланышты. Ошону менен Канат ордунан атырылтка
бойдон «Джипти» айланып өтүп, сызып жөнөдү.

Жанатан «Джиптин» наркы жагына далдаланып отуруп алы
жигиттерин башкарып отурган Карышкыр ордунан ыргып туру
тапанчасы менен аткылаганча чуркап чыкты. Анан «Аудинин
артынан татырата атып аткан жигиттерин карап:

– Машинага отургула акмактар! – деп бакырды. Өзү да артк
эшикти ачып машинага кирди. Бир заматта үчөө ордуларын
отуруп тигилерди куун калышты. Чынында жанатан машинань
деле дөңгөлөгүн чечишкен эмес. Жөн гана кошумча дөңгөлөкт
алып чыгып, домкрат менен машинаны көтөртүп коюшкан. Аны
баары ошол ордунда калды. Карышкыр эми таптакыр жинде
оозуна келген сөз менен сөгүнүп баратты. Бир маалда чыдаб
кетип Нуриктин автоматын ала калды да, арткы терезеден колу
чыгарып алдыдагыларды огу түгөнгүчө татырата аткылады. Кач
огу түгөнгөндө автоматты Боханын алдына ыргытып:

шайтандай болуп анысы качып, беркиси кууп берген с
жигиттерин дагы токтотту. «Эми алар менен куушуп жүрө берб
отура туралы. Артындагысы кармап келсин, анан улантабы
деп ойлогон. Болбосо тиги дудук баягыдай талаа аралап кач
берсе, бул тоолордон аны кантип кармайт эле. Кокус тиги кы
ларды аша кетчү болсо, ал жакта малчылардын сарайлары тол
атат. Бирде болбосо бирине жолугаар бул чымылдаган нем
Ошентти да, артынан кеткен куугундун кармап келишин күтт
А тили жок неме ага баары бир эч нерсе айта алмак эмес. М
шинанын далдоосуна дүңкүйүп отуруп алып гана жигиттер
башкарып отура берди. Кудайдан болуп берки машинадагысы
ордунан жылбай үргүлөп отурган. Кылгылыктын баарын кыл
тетиги дудук же, дудук көтөргөн неме кылат деп ошондон көз
албай, ошолорду саксына карап отурду эле, балээнин баар
тескери жактан келбедиби. Мына эми минтип алдыдагы тамты
чыккан машинаны артынан калбай демите кууп келатат.

Кайра эле баягы кууган менен качкандын көрүнүшү. Алды
өйдө-ылдыйга анча шайы келе бербеген «Ауди» менен ан
такымдай кууган аңды-дөңдү карабай адыраңдаган жол тандаба
Тоо арасындагы ээн жолдо буларга жардам кылаар дагы, артта
кууганга тоскоол болоор дагы эч нерсе көрүнбөйт. Надыр жарда
сурап бөлүмгө чала калайын деди эле кашайгансып телефон
тартпайт экен. Таптакыр айла кетти. Арттагы күрүлдөгөн не
уламдан улам жакындап келет. Азыр дагы бир аз жүрсө жол б
капталы типтик жарга жетип барат. Балким арттагылар
атайылап ошол жакка сүрүп бараткандыр. Ошол жардан ылды
аңтарып ийсе булардын өлбөгөндө эмнеси калат эле. Эми канда
кылса экен?..

Аңгыча көзүнө оң жакты көздөй кеткен топурак жол илинд

– Оңго сал! – деп кыйкырып жиберди Надыр. Кана
шашмалаган бойдон жолдун чаңын сапырып оңго бурулду. Да
аз жерден Кудай сактады. Жол жээктей орнотулган цемен

баштады. Ансыз да алдыдагы машинанын сапырылта көтөр
чаңына кабылып, айласы кетип келаткан немелер эми бет маң
атылган окторго туруштук бере албай кетенчиктей калыш
Таамай атылган тапанчанын огу алдыңкы терезени тешип-теш
ийди эле күтүрөгөн чаң бир заматта жыртыктардан кирип баар
жүдөттү.

– Буйтап айда! Артынан калбай буйтап айда! – деп бакыр
Карышкыр жаалданып.

Кубалашмай узаган сайын Канаттын үмүтү үзүлүп барат
Себеби алдыдагы эски кашардан нары жол көрүнбөй кой
Кашайып бул топурак жол так ушул сарайга гана катташ үч
салынган окшойт. Андан нары боз чалган эле адыр экен. Мун
машинасы ал адыр менен узак кете албас. Артта болсо тигил
калбай келатат. Мунун санаасын арттагы Надыр деле туюп тур
экен. Ал машинанын улам бир капталына өтүп аркы адырлард
өтмөк издеп жатты. Акыры эч ылаажы таппады окшойт алд
караган бойдон ой басып отуруп калды. Бир маалда кепке кел
бүрүшүп, тыгылып жаткан аялын тарткылап кирди.

– Толкун тур! Чык алдыгы жерден. Бол! Чык эми батыра
Бол эми! Бышактай бербей менин сөзүмдү ук! Азыр биз ти
сарайдын артына барып токтойбуз дагы, арттагы куугунду тос
чыгабыз. Башка чарабыз жок. Түшүнүп атасыңбы? Жол түгөн
А сен ошол убакта телефондорду алып сарайдын артындагы тоон
башын көздөй чурка. Колуңан келишинче бийик чык. Телеф
тартып калаар. Антенна чыккан эле жерден бул жакка жард
чакыр. Макулбу?!

– Жок! Мен барбайм! Баралбайм,– деп буркурап жибер
аялы. Ал тоону бир карап, арттагы куугунду бир карап алаңд
берди.

– Барасың Толкун, барасың! Биздин тагдырыбыз сен
колуңда, билип атасыңбы! Башка кылаар айлабыз жок! – д
бекем-бекем сүйлөдү Надыр. Анан Канатка кайрылып,

– Тээтиги кашардын арты менен кирип сол жак башы

сууруп алды. Байкушту аялындай кылып качырып ийейин дей
бирок бул аны түшүнгүдөй эмес. Мобу тырышып жаткан жерине
араң сууруп чыкты. Кантсе да бала эмеспи, ушунун баарын көз
көрбөй калса эле кутулчудай болуп, бекем тыгылып алыптыр
Аны ошо бойдон бооруна басып, бир колу менен тапанчасы
оңтойлой кармады. Ошол кезде Канат дагы узун сарайды айланы
келип эбак бузулуп, дубалы аңырая ачылып калган тушка кели
токтоду. Үчөө үч жагынан шуулдап чыгышты. Аялы түз эле тоон
беттей чуркады. Берки экөө болсо алдыда боло турган кармашк
даярданыш үчүн ыңгайлуу орун издеп жөнөштү. Надыр боорун
бекем кыса чыккан баланы кайда жашыраарын билбей сарайды
ичин карап жатып көзү бир капталда үйүлүп турган эски көңг
илинди. Урандылардан аттап кирип ошонун бир бурчун
отургузду да жанында от тамзыгыга деп үйүлүп жаткан куурайда
үстүнө толтура ыргытып таштады. Ушул убакта Канат тар
сылдатып ок чыгарды. Артынан эле жооп кылып тигилер д
тытыратып калды. Надыр кайда бекинип, кайдан ок чыгараары
билбей алдастай түштү бир саам. Анан маңдайдагы терезеде
башын чыгарып сыртты карады. Тигилер кашардын маңдайын
эмес, артына токтогон экен. Шып этип секирип терезенин кыры
басып, андан ары кашардын үстүнө чыгып кетти. Канат тиги
лердин узакка созулган огунан кийин анда-санда жооп кылы
турду. Кашардын үстүнө дүкүйө өскөн чөп ошо бойдон куурап
калыптыр. Надыр ошону аралап акырын сойлоп жөнөдү. Тигине
«Джиптин» төбөсү да көрүндү. Дагы жылып келип жакшылап
караса далдоосунда бирөө жүргөнсүйт. Эптеп эле ачыкка чыкса
ыргыта атса болчудай. Карышкырдын өзү экен жашынган. Ал
улам шып этип чыга калып татыратып жиберип кайра жашынып
жатты. Надыр биринчисинде атканга үлгүрбөй калды. Чочутуп
албай даана атайын деп кийинки чыгышын чыдап күтө баштады
Бирок тиги көпкө чыкпай койду. Надыр бүткүл дитин коюп ошону
күтүп тура берди. Убакыт да өтө аз. Эптеп муну жайлай калып
Канатка жардам бербесе болбойт. Бирин-экиге ашы

Кебелбей турду да бир кезде Надырдын чаап келеткан колун шап
өте кармап экинчи колу менен көмөлөтө койду. Ошону менен
өсине келтирбей эки-үч жолу көмөлөтө-көмөлөтө тепти. Андан
кийин эми тура албайт дедиби, көзүнө кирип кеткен чаңды
ушалап туруп калды. Надырга ушул эле керек болчу. Наркы
капталында дат баскан темир казыктын учу чыгып турган экен,
ошону кармаганча ордунан турду. Берки күржүк аны мылжыя
карап бир нерсе айтмак болду эле, ооз ачканга да үлгүрткөн жок.
Бир секирип капталына өтүп келип казыктын иймек башы менен
башка басып калды. Тептегиз кыркылган чачтан бир заматта
дыркыраган кан сызылып чыгып бетин жая берди. Көзү аңта-
рылып бир саам нес болуп турган соң акырын чалкалап барып
күп этип жыгылды. Ушундан кийин айлана тынчып калганын
байкады. Сыртта да негедир атышуулар токтоп калыптыр. Надыр
топурактын арасынан тапанчасын таап, ичин ачып огун карады.
Эки эле ок бар экен. Туш келди аткылай бергенге болбос. Бутунун
учу менен басып Канат турган жакты көздөй жакындады. Андан
такыр эле дайын жок. «Өлүп калды го байкуш» деп ойлоду
ичинен. Көз алдына анын томурайган эки баласы менен ыйманы
ысык колуктусу тартылды. Алардын жетим, жесир калганын
ойлоп заманасы куурулуп кетти. Негедир ошонун баарына өзүн
күнөөлөдү. Бир саам начальнигинин тоң моюндугун эстеп ого
бетер итататайы тутулду. «Ошол акмак баарын кылган» деп
күбүрөндү ичинен. Ичинен ушуларды ойлогончо акырын жылып
жанагы сарайдын урап калган башына жакындады. Мына эми
тешикке жетип сыртты карай бергенде оң жак чыкыйына шак
этип бир нерсе тийип буйдамга келбей кулап түштү. Эмне болуп
кеткенин түшүнбөй калды. Бирөө башка урганына көзү жетип
тезирээк туруш керек экенин билип турса да, кудум көкүрөгүнөн
бастырып койгонсуп, козголо албай жатты. Эптеп бир капталына
оодарылып барып турмакчы болду эле кайра кулап түштү. Бул
жолу бети менен жер сүзүп жыгылды. Кайра чымырканып
тырышып атып колуна таянып туруп оозундагы кыктарды

– Сен деги өзүңдү коргогонду билесиңби? – деп кекээрле сурады ал.

– Эки мүнөт убакыт бер. Коргонгонду сага үйрөтөм,– де ызырынды Надыр. Мунун жообуна ыраазы болду окшойт мыйыгынан жылмайып алып ордунан туруп, нары басып кетти Шашпай спорттук костюмун чечип, бир жерге кынаптап илди.

– Сен досуңа караганда чыйрак экенсиң бирок,– деди бер бурулуп. – Бир тепкенден чыкпай калды го аның.

Надыр дале унчуккан жок. Канат тууралуу укканда аны балдары кайра көз алдына тартылды. Жүрөк тушу туз куйганда зырпылдай түштү. Ошондон чыйралып кеттиби, колу-буту калтыраганына карабай өйдө турду. Тайгандай болгон неме мунук оңолгонуна сүйүнгөнсүп маңдайына туруп мылжыңдай күлдү.

– Шеф өлтүрбөй карма дебегенде сени жана эле жайлап коёт элем,– деп ырсактады. Анан шып эте оң бутун көтөрүп келип кайра сол бут менен башка тээп калды. Надыр чала-була тосконго үлгүрдү. Бирок, баары бир соккуга туруштук бере албай кулап түштү. Бул жолу тигинин көз көрүнөө тээп алганына ызаланып кетти. Ордунан тура калып болгон билген кыймылдары менен чабуулга өттү. Анткени менен мышыктай немеге бир да соккусун жеткире алган жок. Шапылдатып тосчусун тосуп, буйтачусунан буйтап келди да, оңтоюн келтирип туруп кайра өзүн тарс эткизе төшкө тепти. Надыр ыргыган каптай күү менен барып дубалга урунду эле артындагы араң турган кирпичтер жер жайнап кулап жатып калды. Надыр ошондон нары жөрмөлөгөн бойдон сыртка чыкты. Артынан берки да чыкты шылдыңдай жылмайып. Чыгып эле шефин карадыбы, же жөн эле эки жагын карагысы келдиби оң жагына бурула бергенде Надыр эки буттап секирип келип кайра сарайга киргизе тепти. Мынчалык сокку жейм деп ойлобосо керек, беркинин эми жүзүндөгү жылмаюу да жоголду. Ошону менен экөө колу-буту тең иштеп кышылдап, күшүлдөп мушташып кириштн. Экөө тең арына келдиби, же маңдайындагы оңой жоо эмес экенин сездиби, айтор биринен-бири калбай мушташып жатышты. Бирде тигиниси кулап, бирде мунусу жыга чаап бир топко алышышты. Акыры баары бир шамдагай неме машыккандык кылып, үстөмдүк кылып кетти. Жанагындай катуу соккулар менен талуу жерлерге удаа-удаа урду эле Надыр ордунан тура албай кышылдап жатып берди. Берки ызасына чыдабай кетти окшойт жерде жаткан немени мойнунан орой кармап так көтөрүп муунта баштады.

– Коё тур, шашылбай,– деген үн чыкты ушул убакта.

Муунтуп атканы башын көтөрүп караса шефи келип калыптыр. Дароо колун бошотуп, беркини таштап жиберди.

Карышкыр жаңы эле урап түшкөн жерден талтаңдай басып кирип келди да, жерде жаткан неменин чачынан тутамдай кармап өйдө көтөрүп, тизелете отургузду.

– Дудукту кайда каттың? – деп тиштене сурады ал. – Жанатан бери карабаган жерим калган жок. Кайда жоготтуң аны?

– Карышкыр... Сен... Сен мыйзамга каршы чыгып атасың билип атасыңбы? – деп кайра кекете сурады Надыр тайманбай.

– Эх, өларман десе! Билип койгунуң, дудугуң экөөңдүн көзүң тазаланса, менин күнөөм мыйзам алдында өзүнөн-өзү шыпырылып жок болот. Же эмне далилиң барбы колуңда?

– Далилдин баарын өзүң сайрап бересиң!

– Ошондой дечи. Тайманбайм дечи. Азыр көрөбүз. Сүйрөп кел тигини.

Карышкыр жигитине сыртты жаңсай сүйлөдү. Нурик шып этип секирип чыгып кетти. Көп өтпөй көзү аңтарылып, эсине келе албай жаткан Канатты желкесинен бурдай кармап дыркырата сүйрөп келип, шефинин алдына отургузду. Карышкыр аны чачынан аткый кармап чыкыйына тапанча такады.

– Эми ушул жерден айтып калбасаң, мобу участковой үйүн, бала-чакасын аман-эсен көрөт деп ойлобой эле кой. Бейкүнөө адамдын өлүмүнөн коркпосоң жооп бер, дудукту кайда каттың?!

Надыр Канатты аянычтуу карап алып ойлоно баштады. Кандай тегеретсе да булардан соо кутулбасын түшүндү. Баланы айтуу, же айтпоо окуяны эч кандай өзгөртпөйт болчу. «Баары бир тирүү күбө калтырбайсың» деп ойлоду ичинен. Эми эптеп убакыттан утуунун гана айласын ойлой баштады. Эгер аялы өзү айткан тапшырманы аткара алса, анда милициялар бул жерге тез эле кирип келишет. Себеби бул сарай шаарга анча деле алыс эмес. Көп болсо жарым сааттык жол. Дагы жакшы, опер группа калаанын так ушулар жүргөн учунда жайгашып калыптыр. Болбосо, машинанын көптүгүнөн улам наркы беттен берки бетке аралап өтүш эле бир канча убакытты алып коймок. Демек, дагы он мүнөттөй чыдай турса келишээр.

– Айт деп атам,– деп бакырды Карышкыр.

– Айтканда таба аласыңбы? – деп кебелбей сурады Надыр.

– Сен айта бер. Табышты, таппашты өзүм билем.

– А кокус кайра качырып ийсеңчи. Анын эске тутуусу укмуш күчтүү. Сенин машинаңдын номуруна чейин бир көрүп жаттап калыптыр.

– Былжыраганынды токтот! Жинин кармай албай көкүрөк түшка тээп жиберди. Бирок анын тепкени Надырга көп деле катуу тийген жок. Тиги куркуйган жалаңкычтын соккусуна караганда мунуку эптеп эле бирдеме экен. Ошентсе да буга ар бир мүнөт

керектүү эмеспи. Калп эле нары кулап түшкөн болуп, тоголону жатып калды.

– Тургуз акмакты! Тиги шыпылдак эки аттап жетип кели эки колтуктан көтөрүп шефинин алдына тизелетип отургузду Надыр дагы эле тилин тарткан жок. Карышкырдын ого бетер кыжырын кайнатып, айтышып отура берүүнү көздөп жатты ал

– Кайрат Жумагулов. Сен мени коркуткандан көрө өзүңдү келечегиңди ойлон. Мисалы, сен тууралуу маалымат кечээ эле бүтүндөй органдарга билдирилген. А машинаң болсо эчак эле каттоого алынды. Сен эми керек болсо ушул райондун жолунда да нары-бери жүрө албайсың.

– Жап жаагыңды! Жап! Ачуусуна чыдабай жаактан нары тартып жиберди. Надыр капталына ооп барып кулап түштү. Бирок бул жолу өзүнүн сөзү да беркиге оңой тийбегенин даана билди. Карышкыр ызасына чыдабай ордунан тура калып аркы-терки баса баштады. Шефинин ачууланганынан чочулап калган Нурик акырын нарылаганча жол бошото берди да сырт жакка далысын салып токтоду. Кебетеси кудум ээсинен буйрук күткөн иттен бешбетер анын ар бир кадамын жаза кетирбей карап, жалдырап турат. Надырга бул көрүнүш майдай жакты. Тигинин айласы кетип, кыжына баштаганын билип, ого бетер чабуул коё бермей болду.

– Сен андан көрө келечегиңди ойло. Эгер азыр өз ыктыярың менен колго түшүп берсең сенин күнөөң бир кыйла жеңилдейт. А тиги желдетиңдин кебетесин карачы. Бөөдө жап-жаш жигиттин убалына калып жүрбө.

– А сен антип боорукерленбей эле кой! Кудум ыркыраган иттей жулунуп келди маңдайына. Мурундары тийишчүдөй жакын келип айтты бул сөзүн Карышкыр. – Мага жетишет сенин насаатың. Азыр мен сени өз колум менен жайлайм да, ушул сарайды турушу менен өрттөп жиберем.

Так ушул маалда тарс этип тапанча атылды. Карышкыр селт этип чочуп тура калып артына бурулду. Бир айтканын эки кылбаган Нуриги какая калып, колун артка сермеп, кудум артындагы нерсеге жетпей аткансып, чабалактап барып узунунан кулап түштү. Так эле айдалынын ортосуна ок жеген экен. Карышкырдын минтип алаксый калганы Надырдын чырагына май тамызды. Алда-кайдан күчүнө-күч кошулуп, ордунан ыргып турду да, эңгезердей эменин кокосуна жабышып, жерге оодарып түштү. Шаштысы кеткен Карышкыр үстүндөгү муунтуп жүргөн немеге тапанчасын оңдой кармап атмак болду эле, Надырдын бир колу тапанчага кошо жабышты. Анткени менен анда шай калбай калыптыр. Жанагы жеген соккулар бир топ эле эсин оода-

ын койгон экен. Сол колу менен кокосун орой кармап турса да
ги моюн бербей кышылдап, тапанчасын ыңгайлай берди. Аны
ототконго Надырдын бир колу алсыздык кылып жатты.
ким, бул жүрүш менен ал өлүмгө дуушар болмок. Бирок,
ун күтпөгөн жерден оңуна өзгөрүлдү. Жанатан бери башы
ыгырып, эс-мас жаткан Канат эптеп ордунан козголуп төрт
тин жөрмөлөп келип тигинин колун кайрый басып жатып
лды. Карышкырдын эми такыр айласы кетти окшойт, колу
йрылган бойдон туш келди атып-атып алды. Качан тырышканы
ктон кыймылдаганга алы келбей калганда Надыр колун
отуп, ордунан турду. Азырынча муну өлтүрбөш керек болчу.
урун чечип колун артына кайрып чатырата таңып таштады.
анат болсо ошо бойдон ордунан тура албай солуп жатты. Көрсө
ги шамдагай аны өлөөрчө тепкилеген экен. Надыр эми дубалды
яныпарың туруп аялын карай жөнөдү. Ал урандылардын
үбүндө көзү алайган бойдон үнсүз-сөзсүз жалдырап отуруптур.
анаттын тапанчасы дагы эле бир колунда мыжылып турат.
ечара салаалап куюлган көз жашына, саксайган чачтарына, этек-
еңинин топо-чаң болуп булганып, ар кай жери айрылганына
арабай Надырга ушунчалык сүйкүмдүү көрүндү. Өз жанын
өлүмдөн сактаган жубайына эптеп жетип, колундагы тырмыша
армаган тапанчасын алып ыргытып, бооруна баса кучактады.

– Мен эч кимге чала албай койдум,– деп араң шыбырады Толкун. – Эч бир жерден телефон тартпай койду...

Надыр аны бооруна бекем басып, чачынан жыттап бир саам отурду. Бир маалда он кадамдай нарыраак үйүлүп турган эски коң көзүнө урунду. Ошондо гана өзү катып койгон бала эсине келип ордунан шашмалай туруп, көндү карай жөнөдү. Кагыраган куурайлар жанагы үйүлгөн боюнча былкылдабай туруптур. Анын баарын ары-бери тоголотуп оодарып салды эле байкуш бала өзү жаткырган бойдон бүрүшүп жатат. Тизелей отура калып кош колдоп өйдө көтөрүп маңдайынан өптү. Бүткөн бою майда калтырак басып турган бала бекем жумуп алган көзүн акырын ачып Надырды карады да, кудум тили жаңы чыгып келаткан немедей булдуруктап келип мойнунан ороло кучактады...